

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ

“Тасдиқлайман”

Тармоқ маркази директори

_____ Н.А.Муслимов

“ _____ ” _____ 2015 йил

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШДА
ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР
МОДУЛИ БЎЙИЧА

ЎҚУВ –УСЛУБИЙ МАЖМУА

Тузувчи: Н.Н.Джамилова п.ф.н, доцент

Тошкент – 2015

МУНДАРИЖА

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ.....	3
МАЪРУЗАЛАР МАТНИ	11
1-Мавзу: Мактабгача таълим фанларини ўқитиш жараёни яхлит тизим сифатида.	11
2-Мавзу: Мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув-меъёрий хужжатлари ва методик ишлари, уларни режалаштириш ва тайёрлаш методикаси	31
3-Мавзу: Мактабгача таълим фанларини ўқитишнинг инновационшакллари, метод ва воситалари	53
4-Мавзу: Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар	65
5-Мавзу: Семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси.	76
6-Мавзу: Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси.	85
7-Мавзу: Мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси. Битирув малакавий ишларига раҳбарлик қилиш	90
8-мавзу: Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси	99
АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ.....	108

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Кириш

Дастур доирасида берилаётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, бу орқали олий таълим муассасалари педагог кадрларининг соҳага оид замонавий таълим ва инновация технологиялари, олий таълим муассасаларида ўқув-тарбия жараёнларини ташкил этиш ва бошқаришни тизимли таҳлил қилиш, шунингдек, педагогик вазиятларда оптимал қарорлар қабул қилиш билан боғлиқ компетенцияларга эга бўлишлари таъминланади.

Мактабгача таълим фанларини ўқитиш «Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида» ги етук мутахассисларни тайёрлашга қўйилган талаблар билан уйғундир. Фанни ўқитиш жараёнида мутахассисларнинг юксак касбий маҳорат ва касбий фаолиятини шакллантириш технологияларига эътибор қаратилади.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Мактабгача таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар” модулининг мақсади: Мактабгача таълим йўналишидаги фанларининг ўқитилишидаги ўзига хос хусусиятларни ва методикасини ёритиб беришдан иборат.

“Мактабгача таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар” модулининг вазифалари:

- тингловчиларни келгуси илмий ва касбий фаолиятлари учун пухта назарий асос яратиш;
- тингловчиларда назарий ва амалий машғулотларни ташкил қила олиш малака ва кўникмаларини шакллантириш;
- касбий педагогик маҳорат ва касбий маданиятни тарбиялаш.

Мактабгача таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар:

Тингловчи:

- мактабгача таълим фанларини ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари;
- мактабгача таълим фанлари таълим мазмунини танлаш мезонлари;
- мактабгача таълим фанларини ўқитиш метод ва воситалари;
- мактабгача таълим фанларини ўқитишнинг ташкилий шакллари;
- мактабгача таълим фанларини ўқитишнинг ахборот технологиялари;
- мактабгача таълим фанларини ўқитиш технологиялари;
- мактабгача таълим фан ўқитувчисининг ўқув меёрий хужжатлари ва методик ишлари, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси билимларга эга бўлиши;

Тингловчи:

-мактабгача таълим фанларини ўқитиш жараёнининг тузилиши, қонуният ва тамойиллари, мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида профессор-ўқитувчининг вазифалари ва талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини ташкил этиш, талабаларнинг диққатини жалб қилиш ва машғулот самарадорлигини ошириш методлари ва воситалари, мутахассислик фанларини ўқитиш шакллари (маъруза, семинар, амалий, лаборатория, мустақил таълим, курс ишлари лойиҳалари, битирув малакавий ишлари лойиҳалари , ўқув амалиёти, малакавий амалиёти)ни ташкил этиш **кўникмаларини эгаллаши;**

Тингловчи:

-мактабгача таълим фанларининг дидактик таъминотини ишлаб чиқиш, машғулот ишланмаларини тайёрлаш, мактабгача таълим фанларининг ўқув-услубий мажмуаларини ишлаб чиқиш, мактабгача таълим фанларини ўқитиш жараёнида рейтинг тизимини қўллаш, мактабгача таълим фанларини ўқитишда машғулотларнинг режасини тузиш ва маъруза матнини тайёрлаш; очик машғулотларни ўтказиш ва ҳужжатларини расмийлаштириш, ўқитиш жараёнида ахборот технологиялари ва интерфаол технологияларни қўллаш **малакаларини эгаллаши;**

Тингловчи:

-олий таълим тизимида бугунги давр талаби нуқтаи назаридан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида ўқув жараёнини ташкил этиш компетенцияларни эгаллаши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Мақтабгача таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар” курси маъруза машғулотлари шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

- ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, аклий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Мақтабгача таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар” модули мазмуни ўқув режадаги “Олий таълимда замонавий ёндашувлар” ўқув модули билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари ва методик

ишлари, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси. мактабгача таълим фанларини ўқитиш мазмунини интеграциялаш ва уни амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

**“Мактабгача таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар”
модули бўйича соатлар тақсимооти**

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юклараси, соат				
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юклараси			Мустақил таълим
			Жами	жумладан		
				Назай	Амалий машғулот	
1.	Мактабгача таълим фанларини ўқитиш жараёни яхлит тизим сифатида. Мактабгача таълим туркум фанларини ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари	2	2	2		
2.	Мактабгача таълим туркум фанларини ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари	2	2		2	
3.	Мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув-меъерий ҳужжатлари ва методик ишлари, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси	2	2	2		
4.	Фан дастурлари ва ишчи фан дастурларини ва ўқув режаларини ўрганиш ва таҳлил қилиш	2	2		2	
5.	Мактабгача таълим фанларини ўқитишнинг инновацион шакллари, метод ва воситалари	4	2	2		2
6.	Мактабгача таълим фанларини ўқитишнинг инновацион шакллари	2	2		2	
7.	Таълим метод ва воситаларидан фойдаланиш технологияси	2	2		2	
8.	Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар	2	2	2		
9	Маъруза машғулоти технологиясини	2	2		2	

	ишлаш. Маъруза матнини тузиш					
10	Мини маърузалар ўтказиш	2	2		2	
11	Семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси	2	2	2		
12	Семинар машғулотларини ўтказиш технологияси	2	2		2	
13	Амалий машғулотларини ўтказиш технологияси	2	2		2	
14	Лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси	2	2		2	
15	Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси	4	2	2		2
16	Мустақил таълимни ўтказиш технологиясини ишлаб чиқиш.	2			2	
17	Мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси Битирув малакавий ишларига раҳбарлик қилиш	2	2	2		
18	Курс иши (лойихаси) учун тақриз тайёрлаш	2	2		2	
19	Битирув малакавий ишларига раҳбар хулосаси ва тақриз тайёрлаш.	2	2		2	
20	Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси	2	2	2		
	Жами	44	40	16	24	4

НАЗАРИЙ МАШЎУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Мавзу:Мактабгача таълим фанларини ўқитиш жараёни яхлит тизим сифатида. Мактабгача таълим туркум фанларини ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари (2соат)

Мактабгача таълим фанларини ўқитиш қонуниятларининг ўзига хосликлари, унинг таълим қонуниятлари билан боғлиқлиги.

Мактабгача таълим фанларини ўқитиш тамойиллари, таълимнинг тарбиявий хусусияти, илмилик, тизимлилик, кўргазмалилик, тушунарлилик, онглилик ва фаоллик-таълимнинг самарадорлиги ва ишончлилиги (мустаҳкамлиги); таълимнинг тушунарлилиги; гуруҳли ва индивидуал таълим бирлиги; таълимнинг ўқувчилар ёши ва индивидуал хусусиятларига мос келиши; оқилна талабчанлик билан бола шахсини ҳурмат қилишнинг мувофиқлилиги; педагогик ҳамкорлик, тамойиллари.

2-Мавзу: Мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари ва методик ишлари, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси(2соат)

Мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари ва методик ишлари ,таълим мазмунининг ўқув режаси, ўқув дастури ва дарсликлар каби меъёрий ҳужжатларда ўз ифодасини топиши. Мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув меъёрий ҳужжатлари, давлат талим стандарти ДТС тузилиши ва мазмуни, ўқув режасининг тузилиши, фан дастурига кўйиладиган талаблар, фан бўйича ишчи режанинг тузилиши. Методик ишлар, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси.

3-Мавзу: Мактабгача таълим фанларини ўқитишнинг инновацион шакллари, метод ва воситалари (2соат)

Мактабгача таълим фанларини ўқитиш мазмунини интеграциялаш. Мактабгача таълим фанларини ўқитиш метод ва воситалари; Таълим методларининг функциялари, мотивацияли, ривожлантирувчи, таълимий, ташкилий, тарбиявий вазифаларнинг мазмуни: кўргазмали, амалий ва оғзаки методлар. Таълим воситалари техник ҳамда ахборот қурилмалари, лаборатория жиҳозлари ва ҳоказолардан фойдаланилиши.

4-Мавзу: Маъруза турлари ва уларга кўйиладиган талаблар

Маъруза турлари ва уларга кўйиладиган талаблар; маъруза машғулотларига тайёргарлик кўриш. Маъруза машғулотларини ўтказиш методикаси.

5-Мавзу: Семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси (2соат)

Семинар машғулотларини ташкил этиш, семинар машғулотларига тайёргарлик кўриш ва амалий машғулотларни ўтказиш технологияси; лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси;

6-Мавзу: Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси (2соат)

Талабаларни мустақил ишлари учун мавзулар танлаш, талабаларни мустақил ишларига раҳбарлик қилиш, мустақил ишларни расмийлаштириш тартиби, мустақил ишларни қабул қилиш.

7-Мавзу: Мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси. Битирув малакавий ишларига раҳбарлик қилиш (2соат)

Мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойихаси) си учун мавзулар танлаш, мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси Битирув малакавий ишларини мавзуларини танлашга кўйиладиган талаблар, битирув малакавий ишларига кўйиладиган талаблар,

битирув малакавий ишларига раҳбарлик қилиш, раҳбар хулосасини тайёрлаш, битирув малакавий ишларига тақриз тайёрлаш, битирув малакавий ишларини баҳолаш.

8-Мавзу:Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси (2 соат)

Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказишда мактабгача таълим фанларнинг имкониятлари.

Ўқув амалиётни ташкил этиш ва ўтказишни жадаллаштириш технологияси. Малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси.

II. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1- Мактабгача таълим туркум фанларини ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари– 2 с.

Мактабгача таълим педагогика туркум фанларни ўқитиш қонуниятлари ва тамойилларига замонавий ёндашувларни аниқлаштириш. Мактабгача таълим педагогика туркум фанларни ўқитиш қонуниятларини таснифлаш. Мактабгача таълим педагогика туркум фанларни ўқитиш тамойилларини таснифлаш.

2- Мактабгача таълим педагогика туркум фанлар бўйича ўқув-методик хужжатлар – 4 с.

Мактабгача таълим педагогика туркум фанлари ўқув режаларини ўрганиш ва таҳлил қилиш. Мактабгача таълим педагогика туркум фан дастурлари ва ишчи фан дастурларини ўрганиш ва таҳлил қилиш. Мактабгача таълим педагогикафани ўқитувчисининг ўқув-методик хужжатларни режалаштириши, ташкил этиши ва тайёрлаши.

3- Мактабгача таълим фанларини ўқитишнинг инновацион шакллари. Таълим метод ва воситаларидан фойдаланиш технологияси - 4 с.

Мактабгача таълим туркум фанларни ўқитишнинг инновацион методларини таснифлаш.Мактабгача таълим туркум фанларни ўқитишнинг инновацион воситаларини таснифлаш.

Кейс технологиясидан фойдаланган ҳолда мактабгача таълим педагогикасидан машғулотларни ташкил этишни ишлаб чиқиш. Педагогик туркум фанлари билан боғлиқликда кейс топшириқларини ишлаб чиқиш ва амалиётда қўллаб кўрсатиш.

4-Мактабгача таълим туркум фанларни ўқитиш шакллари – 10 с.

Мактабгача таълимпедагогика туркум фанлар бўйича маърузаларни тайёрлаш ва ўтказиш. Мактабгача таълимпедагогика туркум фанлар бўйича семинарларни тайёрлаш ва ўтказиш. Мактабгача таълимпедагогика туркум фанлар бўйича амалий машғулотларини тайёрлаш ва ўтказиш. Мактабгача таълимпедагогика туркум фанлар бўйича лаборатория машғулотларини тайёрлаш ва ўтказиш.

5-Мактабгача таълим педагогикаси туркум фанларни ўқитишда мустақил таълимни ташкил этиш – 2 с

Мактабгача таълим педагогикаси туркум фанлардан мустақил таълимни ташкил этиш тажрибасини кўрсатиб бериш.

6- Мактабгача таълим педагогикаси туркум фанларидан курс иши ва БМИ-ни тайёрлаш методикаси – 4 с.

Мактабгача таълим педагогикаси туркум фанларидан курс иши (лойиҳаси)ни тайёрлаш ишлаб чиқиш. Битирув малакавий ишларини бажариш жараёни алгоритминини ишлаб чиқиш.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАЗМУНИ

1.Мактабгача таълим фанларини ўқитиш мазмунини интеграциялаш

Интернет материалларини фойдаланиб хорижий давлатларнинг олий таълим муассасаларида мактабгача таълим фанларини ўқитиш мазмунини интеграциялаш мазмунини ўрганиш ва таҳлил этиш.

Мустақил таълимни ўтказишнинг инновацион шаклларини ишлаб иш технологиясини ишлаб чиқиш.

Адабиётларни ўрганиш ва таҳлил қилиш асосида мустақил таълимни ўтказишнинг инновацион шаклларини ишлаб чиқиш

АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон қарори.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли қарори.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.

6. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.

7. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.

8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов : рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.

9. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.

10. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.

11. Pedagogika. // М.Тохтаходжаеванинг umumiy tahriri ostida. – Т.: O‘zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.

12. Слостенин В.А. Исаев И Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика. В 2-х ч. – М.:ВЛАДОС, 2003. Ч.1

13. Н.Каюмова.Мактабгача педагогика.Т.:ТДПУ, 2013Ўқув қўлланма

14. Н.Н.Джамилова ва О.Хасанбоева Педагогика фанини ўқитиш методикаси -Т.: ”Ўзбекистон”. 2008 й. Методик қўлланма

15. Сайидахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. – Тошкент: Олий педагогика институти, 2003.

16. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Тошкент: Фан, 2006.

17. Толипов Ў.Қ., Усмонбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. – Тошкент: “Фан”, 2005.

18. Хасанбоева О.У. ва бошқ Мактабгача таълим педагогикаси Т.: Илм- зиё. 2012. Ўқув қўлланма

Электрон таълим ресурслари:

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.edu.uz
4. [www. Ziyonet.uz](http://www.Ziyonet.uz)
5. www.ziyo.edu.uz
6. www.gov.uz
7. www.ziyonet.uz
8. www.istedod.uz
9. www.cer.uz
10. [tdpu-INTRANET.Ped](#)

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

1-МАВЗУ: Мактабгача таълим фанларини ўқитиш жараёни яхлит тизим сифатида.

Режа:

1. Мактабгача таълим фанларини ўқитиш жараёни яхлит тизим сифатида.
2. Мактабгача таълим туркум фанларини ўқитиш қонуниятлари.
3. Мактабгача таълим туркум фанларини ўқитиш тамойиллари.

Таянч тушунчалар: Мактабгача таълим, ўқитиш қонуниятларининг ўзига хосликлари, тамойиллари, таълимнинг тарбиявий хусусияти, илмилик, тизимлилик, кўрғазмалилик, тушунарлилик, онглилик ва фаоллик-таълимнинг самарадорлиги ва ишончлилиги (мустақкамлиги); таълимнинг тушунарлилиги; гуруҳли ва индивидуал таълим бирлиги; таълимнинг ўқувчилар ёши ва индивидуал хусусиятларига мос келиши; оқилона талабчанлик билан бола шахсини ҳурмат қилишнинг мувофиқлилиги; педагогик ҳамкорлик, тамойиллари.

1. Мактабгача педагогика фанларини ўқитиш жараёни яхлит тизим сифатида

Педагогика (юнонча *paidagogike* бўлиб, *paida*-«бола» ва *gogike*-«етақлайман») ижтимоий тарбиянинг умумий қонуниятлари, муайян жамиятда ягона ижтимоий мақсадга мувофиқ ёш авлодни тарбиялаш ҳамда унга таълим беришнинг моҳияти ва муаммоларини ўрганадиган фан. Педагогика ижтимоий фанлар тизимига кирувчи фан саналиб, ёш авлод ҳамда катталарни миллий истиқлол ғоялари асосида тарбиялаш, унга таълим бериш муаммоларини ўрганади.

Мактабгача педагогика-мактабгача таълим ёшидаги болаларни тарбиялаш, уларни интеллектуал, маънавий-ахлоқий ва жисмоний жиҳатдан камолотга етказиш масалаларини ўрганади

Шунингдек мактабгача ёшдаги болаларга таълим-тарбия бериш ва уларда ахлоқий фазилатларни шакллантириш ва уларни мактаб таълимига тайёрлаш муаммоларини ўрганади.

Мактабгача педагогикафани бола шахсини ривожлантиришнинг икки муҳим жиҳати-унига таълим бериш ва уни тарбиялашга асосий эътиборни қаратади.

Мактабгача педагогика-тарбия жараёни мазмуни, шакл, метод, восита ва усуллари, уни ташкил этиш муаммоларини ўрганади.

Тарбия муайян, аниқ мақсад ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида ёш авлодни ҳар томонлама ўстириш, унинг онги, хулқ-атвори ва дунёқарашини таркиб топтириш жараёнидир.

Ижтимоий тарбия ақлий, ахлоқий, жисмоний, меҳнат, эстетик, ҳуқуқий, иқтисодий, экологик ва жинсий тарбия каби йўналишларда ташкил этилади.

Мактабгача педагогика фанининг вазифалари. Мактабгача педагогикафани шахсни шакллантиришдек ижтимоий буюртмани бажариш асосида жамият тараққиётини таъминлашга алоҳида ҳисса қўшади. Мактабгача педагогика фани мақсади ва вазифаларининг белгиланишида ижтимоий муносабатлар мазмуни, давлат ва жамият қурилиши, унинг ҳаётида етакчи ўрин тутувчи ғоялар моҳияти муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикасида демократик, инсонпарвар ҳамда ҳуқуқий жамиятни барпо этиш шароитида мазкур фан юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрни тарбиялаш тизимини ишлаб чиқиш, миллий истиқлол ғояси асосида таълим ва тарбия бериш жараёнини назариясини ижодий ривожлантириш вазифасини ҳал этади. Мазкур жараёнда қуйидаги вазифаларни бажаришга эътибор қаратилади:

1. Маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи шахсни тарбиялашга йўналтирилган педагогик жараённинг моҳиятини ўрганиш.
2. Шахсни ҳар томонлама камол топтириш қонуниятларини аниқлаш.

3. Ижтимоий тараққиёт даражасидан келиб чиққан ҳолда, ривожланган хорижий мамлакатлар мактабгачатаълим тизими тажрибасини ўрганиш асосида мактабгача таълим тизимини такомиллаштириш.

4. Мактабгача таълим муассасалари ҳамда, уларда фаолият олиб бораётган педагоглар фаолияти мазмунини асослаш.

5. Мактабгача таълимдаги илғор педагогик тажрибаларни умумлаштириш ва амалиётга жорий этиш.

6. Бўлғуси тарбиячларни мактабгача педагогика оид билимлар ҳамда таълим-тарбия бериш усуллари билан қуроллантириш.

7. Мактабгача таълимда таълим-тарбия бирлиги ҳамда ижтимоий тарбия йўналишлари ўртасидаги ўзаро алоқадорликни таъминлашнинг педагогик шарт-шароитларини ўрганиш.

8. Мактабгача таълим муассасаларида таълим ва тарбия бериш жараёнининг самарали технологияларини яратиш.

9. Оила тарбиясини муваффақиятли ташкил этиш юзасидан ота-оналар учун илмий-методик тавсияларни ишлаб чиқиш.

Мактабгача педагогика фанининг асосий категориялари. Бизга яхши маълумки, ҳар бир фан ўзининг таянч тушунчалари, қонуниятлари, тамойиллари, қоидалари тизимига эга. Айнан мана шу ҳолат унинг фан сифатида эътироф этилишини кафолатлайди. Фаннинг моҳиятини очибберувчи энг муҳим, асосий тушунча категория деб аталади. Мактабгача педагогика фанининг асосий категориялари шахс камолотини таъминлаш, таълим ва тарбия самарадорлигига эришишга ҳаратилган жараёнларнинг умумий моҳиятини ёритади. Энг муҳим категориялар сирасига қуйидагилар киради: шахс, тарбия, таълим (ўқитиш, ўқиш), билим, кўникма, малака, маълумот, ривожланиш.

Шахс – психологик жиҳатдан тараққий этган, шахсий хусусиятлари ва ҳатти-ҳаракатлари билан бошқалардан ажралиб турувчи, муайян хулқ-атвор ва дунёқарашга эга бўлган жамият аъзоси.

Тарбия-муайян, аниқ мақсад ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида ёш авлодни ҳар томонлама ўстириш, унинг онги, хулқ-атвори ва дунё-қарабини таркиб топтириш жараёни.

Таълим-мактабгача ёшдаги болаларни назарий билим, амалий кўникма ва малакалар билан қуроллантириш, уларнинг билиш қобилиятларини ўстириш ва дунёқарашларини шакллантиришга йўналтирилган жараён.

Билим-шахснинг онгида тушунчалар, схемалар, маълум образлар кўринишида акс этувчи борлиқ ҳақидаги тизимлаштирилган илмий маълумотлар мажмуи.

Кўникма-шахснинг муайян фаолиятни ташкил эта олиш қобилияти.

Малака-муайян ҳаракат ёки фаолиятни бажаришнинг автоматлаштирилган шакли.

Маълумот-таълим-тарбия натижасида ўзлаштирилган ва тизимлаштирилган билим, ҳосил қилинган кўникма ва малакалар ҳамда таркиб топган дунёқараш мажмуи.

Ривожланиш-шахснинг физиологик ва интеллектуал ўсишида намоён бўладиган миқдор ва сифат ўзгаришлар моҳиятини ифода этувчи мураккаб жараён.

Мактабгача педагогика фанларини бошқа фанлар билан боғликлиги. Шахс камолотини таъминлаш, унинг интеллектуал, маънавий-ахлоқий ҳамда жисмоний жиҳатдан ривожланишига эришишда турли ёш давлари, ҳар бир даврнинг ўзига хос жиҳатлари, шунингдек, боланинг физиологик, психологик ҳолатини инобатга олиш мақсадга мувофиқдир. Шу боис яхлит педагогик жараён муайян туркумни ташкил этувчи педагогик фанлар томонидан ўрганилади. Улар қуйидагилардир:

1. Ёш физиологияси-мактабгача ёшидаги болаларнинг ёш ва физиологик хусусиятларини ўрганади.
2. Болалар психологияси-мактабгача ёшидаги болаларни психологик хусусиятларини ўрганади

3. Коррекция (махсус) педагогика-ривожланишида турли психологик ва физиологик нуқсонлари бўлган болаларни тарбиялаш ва ўқитиш билан боғлиқ муаммоларни ўрганади.

Ўз навбатида коррекция педагогика таркибига махсус педагогика ва психологиянинг турли соҳалари киради. Улар қуйидагилардир:

3.1. Сурдопедагогика ва сурдопсихология-эшитиш қобилияти бузилган болаларни ривожлантириш, ўқитиш ва тарбиялаш масалаларини ўрганади.

3.2. Олигофренопедагогика ва олигофренопсихология-ақли заиф болаларни ривожлантириш, ўқитиш ва тарбиялаш масалаларини ўрганади.

3.3. Тифлопедагогика ва тифлопсихология-кўриш қобилияти бузилган болаларни ривожлантириш, ўқитиш ва тарбиялаш масалаларини ўрганади.

3.4. Логопедия ва нутқий бузилишлар психологияси-нутқи, шунингдек, моторли-ҳаракатланиш доирасида мураккаб нуқсонлари бўлган болалар (кўр, соқов ва қар болалар)ни ривожлантириш, ўқитиш ва тарбиялаш масалаларини ўрганади.

4. Методика – хусусий фанларни ўқитиш хусусиятларини ўрганади.

5. Педагогика тарихи – таълим ва тарбиянинг юзага келиши, тараққий этиши, муайян тарихий даврларда етакчи ўрин эгаллаган педагогик фикрлар тараққиёти масалаларини ўрганади.

6. Педагогик технология–таълим ва тарбия жараёнида замонавий педагогик технологияларни қўллаш, технологик ёндашув асосида таълим ва тарбия жараёнининг самарадорлигини ошириш муаммоларини ўрганади.

7. Педагогик маҳорат-бўлажак тарбиячиларнинг касбий маҳоратларини ошириш, такомиллаштириш муаммоларини ўрганади.

8. Таълимни бошқариш-таълим муассасаларининг фаолиятини йўлга қўйиш, бошқариш, назорат қилиш ҳамда истиқболларини белгилаш масалаларини ўрганади.

9. Ижтимоий педагогика-ижтимоий муносабатлар жараёнида мактабгача ёшидаги болаларни ижтимоий ҳаёт ва фаолиятга йўналтириш муаммоларини ўрганеди.

Педагогик жараён ва унинг тузилиши. Педагогик касбининг пайдо бўлишига эътибор қаратилса, шу нарса кўринадики, дастлаб унинг доирасида дифференциаллашув ва интеграциялашув жараёни чегараланган бўлса, кейинчалик очикчасига таълим ва тарбия қарама-қарши қўйила бошлади: ўқитувчи ўқитади, тарбиячи эса тарбиялайди. Лекин XIX асрга келиб, тараққийпарвар педагогларнинг ишларида аргументларни асослашда объектив нуктаи назардан таълим ва тарбияга бир бутун, яхлит ҳодиса сифатида қарала бошлади. И.Ф. Гербартнинг фикрича, тарбиясиз таълимда восита бор, лекин мақсад йўқ, таълимсиз эса мақсад бор, восита етишмайди.

Немис педагоги А. Дистервег, таълимни тарбиянинг бир қисми сифатида қарайди: “Таълим принциплари бор экан, ҳамиша тарбия принциплари ҳам бўлади, ёки аксинча”.

Педагогик жараённинг ягоналиги ғояси К.Д Ушинский ғояларида чуқур ифодаланган. У педагогик жараённи мактаб фаолиятининг маъмурий, ўқув ва тарбия элементларини бир бутун тизим сифатида тушунди. К. Д. Ушинскийнинг тараққийпарвар ғоялари унинг издошлари: Н.Ф. Бунаков, П.Ф. Лесгафт, К.В Елниский, В.П Бахтеров ва бошқаларнинг ишларида ўз аксини топган.

Педагогик жараён муаммоси билан П.Ф. Каптерев алоҳида шуғулланди. У педагогик жараёнларнинг кўптомонлама ҳам ички, ҳам ташқи жиҳатларини таҳлил қилади ва қуйидаги хулосаларга келди: “Таълим, ўқитиш, ўргатиш, тарбия, панд-насихат, ўғит ва бошқа бир қатор сўзлар турли хусусият, жиҳатлар, восита ва вазиятларни ифодалайди, лекин уларнинг ҳаммаси ягона педагогик жараёндир”.

XX асрнинг 70-йилларида Ю.К. Бабанский, В.С.Ильин, В.М.Коротов, В.В.Краевский, В.Т.Лихачев, Ю.П. Соколников ва бошқалар ягона педагогик жараёнга илмий қизиқиш билан қарашди.

Педагогик жараённинг моҳияти тизимли методологик ёндашув асосидагина замонавий муаллифлар томонидан очиб берилди. У педагогик объектларни тизимлар сифатида қарашни таклиф этади, айнан: таркибий қисмларининг тузилишини, улар орасидаги ўзаро алоқадорликни аниқлаш қабиларни ўзида жамлайди.

Педагогик жараён–педагогик фанларнинг энг муҳим, асосий категорияларидан бири.

Педагогик жараён тарбиячиларнинг педагогик фаолияти бошқарувчилик роли туфайли фаол ҳаётий фаолият натижасида боланинг ўзини-ўзи ўзгартиришининг мақсадга йўналтирилган мазмундор, ташкилий ҳаракатидир.

У ҳақиқатдан илмий асосланган, ривожлантирувчи ва такомиллашиб борувчи тизим сифатида мавжуд бўлади ҳамда тарбия қонуниятлари, тарбиячиларнинг ижодкорлиги ва таълим оловчиларнинг ёш билан боғлиқ ўзгаришлари динамикасига асосланади.

Педагогик жараён бошқа барча ижтимоий жараёнлар (иқтисодий, сиёсий, ахлоқий, маданий ва бошқалар) билан чамбарчас боғланган. Унинг моҳияти, мазмуни ва йўналганлиги ижтимоий жараёнларнинг ҳолати, ишлаб чиқариш кучлари ва ишлаб чиқариш муносабатларининг реал ўзаро ҳаракатига боғлиқ бўлади.

Таълим-тарбия жараёнининг асосий хусусияти-**ягоналик**, ундаги барча муҳим таркибий қисмларни сақлаб қолиш зарурияти.

Яхлитлик асосига таълим, тарбия ва ривожланиш бирлигини таъминлаш педагогик жараённинг моҳиятини ташкил этади.

Педагогик жараён-кўплаб жараёнларнинг ички алоқадорлиги йиғиндисидир. Унда ўқитиш, таълим, тарбия, шахснинг шаклланиши ва ривожланиши жараёнлари **бирлашади**.

Педагогик жараённинг умумийлиги ва бирлиги уни ташкил этувчи барча жараёнларни ягона мақсадга бўйсундиради. Педагогик жараённинг мураккаб ички муносабатлари:

- уни ташкил этувчи жараёнларнинг бирлиги ва мустақиллиги;
- ундаги жараёнларнинг яхлитлиги ва тенг ҳуқуқлилиги;
- умумий мавжудлик ва ўзига хосликни сақлашда намоён бўлади.

Педагогик жараёнга унинг таркибий қисмларининг ўзаро алоқадорликда қонуний жой эгаллаши бирлигини ўзида ифода этувчи ягона тизим сифатида қараш мумкин. **Тузилиш** (структура)–бу таркибий қисм(элемент)ларнинг тизимдаги жойлашувидир. Тизимларнинг тузилиши таркибий қисмларни қабул қилиш мезонларида белгилангани бўйича, бундан ташқари улар орасидаги алоқадорликда ташкил этилади. Педагогик жараённинг ўзи мақсад, вазифа, мазмун, методлар, педагог ва тарбияланувчиларнинг ўзаро ҳаракати шакллари, шу билан бирга эришилган натижалар билан характерланади.

Педагогик жараёнда иштирок этадиган тизим таркибий қисмларига қуйидагилар киради:

- педагог-тарбиячилар;
- тарбияланувчилар;
- тарбиявий шарт-шароитлар.

Жараённинг **аниқ мақсадли таркибий қисми** педагогик фаолиятнинг барча кўп образли мақсад ва вазифаларини: бош мақсад – ҳар томонлама ва баркамол шахсни тарбиялашдан – алоҳида сифатларни шакллантиришнинг аниқ вазифасигача ўз ичига қамраб олади.

Жараённинг **аниқ мақсадли таркибий қисми** педагогик фаолиятнинг барча кўп образли мақсад ва вазифаларини: бош мақсад – ҳар томонлама ва баркамол шахсни тарбиялашдан – алоҳида сифатларни шакллантиришнинг аниқ вазифасигача ўз ичига қамраб олади.

Мазмунли таркибий қисм умумий мақсад билан бирга, худди шундай аниқ вазифани қўядиган маънони акс эттиради.

Фаолиятли таркибий қисм – жараёни ташкил этиш ва бошқаришда бусиз белгиланган натижаларга эришиш мумкин бўлмаган педагоглар ва тарбияланувчиларнинг ўзаро ҳаракати ва уларнинг ҳамкорлиги. Мазкур

таркибий қисм педагогик адабиётларда яна ташкилий ёки ташкилий-бошқарувли деб ҳам номланади.

Жараённинг **натижали таркибий қисми** уни амалга ошиши самарадорлигини акс эттиради, қўйилган мақсад билан боғлиқликда муваффақиятли ўзгаришларга олиб келиш билан характерланади.

2.Мақтабгача таълим туркум фанларини ўқитиш қонуниятлари

Педагогик жараён қонуниятлари—бу объектив мавжуд бўлган, такрорланадиган, барқарор ходисалар орасидаги маълум алоқадорлик, мазкур жараённинг алоҳида томони.

Қонуниятлар нима ва педагогик жараёнда қандай боғланган, нима билан у боғлиқликда эканлигини кўрсатади.

Педагогик тараққиёт сифатидаги бу қадар мураккаб, катта ва динамик тизимда кўплаб турли тавсифий алоқалар намоён бўлади.

Замонавий педагогикада педагогик жараён қонуниятларнинг ягона таснифи мавжуд эмас. Шу сабабли қуйида мавжуд таснифлардан баъзиларини кўриб ўтамыз.

И. П. Подласый таснифи бўйича:

✓ Тарбия ва ижтимоий тизимларнинг алоқадорлиги: аниқ тарихий шароитлардаги тарбия характери жамиятнинг эҳтиёжлари, иқтисодий, миллий-маданий ўзига хосликлари билан аниқланади.

✓ Таълим ва тарбия орасидаги: бу жараёнларнинг ўзаро боғлиқлигини, уларнинг қўптомонлама ўзаро таъсирини, бирлигини белгилаб берувчи алоқадорлик.

✓ Тарбия ва фаолиятнинг алоқадорлиги: тарбиялаш – фаолиятнинг турли турларига тарбияланувчиларни жалб этиш демакдир.

✓ Тарбия ва шахс фаоллигининг алоқадорлиги: агар унинг объекти (шахс) бир пайтнинг ўзида субъекти сифатида акс этса, тарбия муваффақиятли амалга ошади, яъни шахс ўзининг фаол хулқ-атворини, шахсий эркинлигини, мустақиллигини, фаолиятдаги эҳтиёжини намоён этади.

✓ Тарбия ва мулоқотнинг алоқадорлиги: тарбия жараёни ҳар доим одамлар – ўқитувчилар ва таълим олувчиларнинг ўзаро ҳаракатида кечади.

✓ Бола тарбияси мувафакқияти тўғридан-тўғри шахсларро алоқалар-нинг интенсивлиги ва бойлигига боғлиқ бўлади.

✓ Педагогик жараённинг динамик қонунияти-таълим олувчининг кейинги барча мувафакқиятларининг қиммати унинг дастлабки босқичлардаги мувафакқиятига боғлиқ бўлади.

✓ Педагогик жараёнда шахснинг ривожланиши қонунияти – шахс ривожи даражаси ва суръати:

- ирсият;

- тарбия ва ўқув муҳити;

- педагогик таъсир этиш усул ва воситаларининг қўлланишига боғлиқ бўлади.

✓ Ўқув-тарбия жараёнини бошқариш қонунияти–педагогик таъсирнинг самарадорлиги:

- таълим олувчилар ва педагоглар орасидаги қайта алоқаларнинг интенсивлиги;

- таълим олувчиларга кўрсатиладиган коррекцияли таъсирларнинг асосланганлиги ҳамда характери, қимматига боғлиқ бўлади.

✓ Педагогик жараёнда ҳиссиёт, мантиқийлик ва амалиётнинг бирлиги қонунияти –ўқув-тарбия жараёнининг самарадорлиги:

- ҳиссий идрокнинг сифати ва интенсивлиги;

- идрок этилганнинг мантиқий англаниши;

- англанишнинг амалий қўлланилишига боғлиқ бўлади.

✓ Ташқи (педагогик) ва ички (билиш) фаолиятнинг бирлиги қонунияти–педагогик жараённинг самарадорлиги:

- педагогик фаолиятнинг сифати;

- тарбияланувчиларнинг шахсий ўқув-тарбиявий фаолиятининг сифатини шарт қилиб қўяди.

М. Коджаспиров бўйича:

✓ Ижтимоий шарт-шароитлар билан шартланганлик қонунияти: таълим ва тарбиянинг ижтимоий эҳтиёжлар ва шароитларга боғлиқлиги.

✓ Инсон табиати билан боғланганлик қонунияти:

• шахсни шакллантиришда мулоқот ва фаолиятнинг ҳал қилувчилик роли;

• таълим ва тарбиянинг таълим олувчиларнинг ёш ва индивидуал ўзига хосликларига боғлиқлиги.

✓ Тарбивий жараён моҳиятининг шартланганлик қонунияти:

• тарбия, ўқитиш, маълумот ва шахс ривожига жараёнларининг ўзаро боғлиқлиги;

• ўқув-тарбиявий жараёнда шахс ва ижтимоий гуруҳларнинг ўзаро алоқаси.

М.Коджаспировнинг мазкур таснифи Ю.К.Бабанскийнинг таснифига жуда яқин. Ягона педагогик жараённинг қонуниятлари, айнан академик **Ю.К.Бабанский** томонидан содда ва тушунарли очиқ берилган:

✓ Таълим ва тарбия жамиятнинг эҳтиёжлари ва ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитларига боғлиқ ҳолда амалга ошади.

✓ Тарбия, ўқитиш, маълумот ва ривожланишнинг ўзаро боғлиқлиги қонунияти.

✓ Тарбия ва ўзини-ўзи тарбиялашнинг бирлиги қонунияти.

✓ Таълим ва тарбия жараёнида мулоқотнинг ҳал қилувчилик роли қонунияти.

✓ Педагогик жараёнда таълим олувчиларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш.

✓ Педагогик жараёнда жамоа ва шахснинг ўзаро алоқадорлик қонунияти.

✓ Педагогик жараён вазифалари, шакллари, методларининг ўзаро алоқадорлик қонунияти.

Ягона педагогик жараён қонуниятлари сингари тамойиллари масаласида ҳам турли қарашлар мавжуд. Ҳатто баъзи педагоглар уларни қонуният сифатида эътироф этишга мойилдирлар. Бироқ юқорида таъкидлаб ўтилганидек, қонуниятлар объектив, энг муҳим, барқарор, ўзгаришда, шу билан бирга, аниқ шароитлардаги ҳаракатни ифода этади. Педагогик жараён қонуният-ларидан уни самарали ташкил қилишга нисбатан муайян муҳим талаблар келиб чиқадики, буни тамойиллар (принциплар) деб атаймиз.

Ягона педагогик жараён тамойилларининг ҳам ҳозиргача турли таснифлари адабиётларда ўз аксини топган. Агар уларни синчиклаб ўрганиб чиқилса, таснифларнинг бир-бирига яқинлигини кўриш мумкин. Шу сабабли биз қуйида кўпчилик томонидан тушунарли деб топилган иккита (Ю.К.Бабанский, Б.Т.Лихачев) таснифини беришни маъқул деб топдик.

Ягона педагогик жараён тамойилларининг Ю.К.Бабанский бўйича таснифи:

- ✓ педагогик жараённинг мақсадга йўналтирилганлиги;
- ✓ таълим ва тарбия мазмунининг илмийлиги;
- ✓ таълим олувчиларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш, тушунарлилик;
- ✓ тизимлилик ва кетма-кетлик;
- ✓ онглилик, фаоллик, ташаббускорлик, таълим олувчиларнинг ижодкорлиги;
- ✓ таълим ва тарбиянинг ижтимоий фойдали, ишлаб чиқариш меҳнати билан алоқаси;
- ✓ таълим ва тарбиянинг жамоавий характери;
- ✓ кўргазмалилик;
- ✓ онгли талабчанлик билан биргаликда таълим олувчи шахсини ҳурмат қилиш;
- ✓ таълим ва тарбиянинг қўлай метод, шакл ва воситаларини танлаб олиш;

✓ сабабийлик, онглилик ҳамда таълим, тарбия ва ривожланишининг амалий натижалари;

✓ тарбияга комплекс ёндашув.

Б. Т. Лихачев таснифи:

✓ ўқув-тарбия жараёнининг ижтимоий-қадриятли мақсадга йўналганлиги;

✓ таълим олувчилар фаолиятининг турли турларининг ўзаро харакатини ташкил этишга комплекс ёндашувни амалга оширилиши;

✓ бутун ўқув-тарбиявий ишларнинг ҳаёт билан боғлиқлиги;

✓ таълим ва тарбия жараёнида ҳар томонлама баркамол шахсни шакллантириш, жамоада таълим ва тарбия;

✓ таълим олувчиларга талабчанлик ва ҳурматнинг бирлиги;

✓ таълим олувчилар ҳаётига раҳбарлик қилишда уларнинг ташаббус-қорликларини ҳисобга олиш;

✓ барча таълим олувчилар ҳаётини эстетизациялаш;

✓ таълим ва тарбиянинг бошқарувчилик роли;

✓ таълим олувчиларнинг билиш, меҳнат ва бошқа фаолиятларини рағ-батлантиришни ҳисобга олиш, уларда ишга бевосита қизиқиш уйғотиш орқали ахлоқий-иродавий кучини фаоллаштириш;

✓ таълим олувчиларда барча турдаги фикрлашни ривожланишини ҳисобга олиш, кетма-кетлик ва тизимлилик;

✓ кўргазмалилик;

✓ тушунарлилик;

✓ сабабийлик.

Умуман олганда, ягона педагогик жараён ва унинг таркибий қисмларининг умумий ва ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш таълим ва тарбия жараёнининг самарадорлигига хизмат қилади.

Замонавий фанга аниқ қонуниятлар кўплаб сони маълумдир. Улар қаторига қуйидагилар киради:

1. Дидактик қонуниятлар.

2. Гносеологик қонуниятлар.
3. Психологик қонуниятлар.
4. Кибернетик қонуниятлар.
5. Социологик қонуниятлар.
6. Ташкилий қонуниятлар.

3. Мактабгача таълим туркум фанларини ўқитиш тамойиллари.

Таълим тамойиллари. Дидактик тамойиллар (дидактика тамойиллари) ўқув жараёнининг умумий мақсадлари ва қонуниятларига кўра ташкил этилувчи таълим жараёнининг ташкилий шакл ва методлари, асосий қоидалари моҳиятини белгиловчи мазмундир. Таълим тамойилларида таълимнинг аниқ, тарихий тажрибага асосланувчи меъерий асослари (қоидалари) ўз ифодасини топган. Таълим тамойилларини билиш ўқув жараёнини унинг қонуниятлари асосида ташкил этиш, унинг мақсадларини асосли равишда белгилаш ва ўқув материални мазмунини танлаб олиш, мақсадга мувофиқ таълим шакли ва методларини танлаш

Жамиятнинг ижтимоий эҳтиёжига, фан ва ишлаб чиқаришнинг ҳозирги даражасига таяниб, дидактика ўзининг ўрганиш предметини ишлаб чиқади, таълимнинг мақсади (нега ўқитилади), ёш авлодни нимага тайёрланади, таълимнинг мазмуни (нимага ўргатилади), таълимни ташкил этишнинг шакл ва методлари (қандай ўқитиш) ва унинг натижаларини ҳисобга олиш, назорат қилиш.

Тамойил-рахбар ғоя, асосий қоида, фаолиятга, хулққа нисбатан кўйилган асосий талабдир.

Таълим тамойили-таълим жараёнига қуйиладиган асосий талабдир.

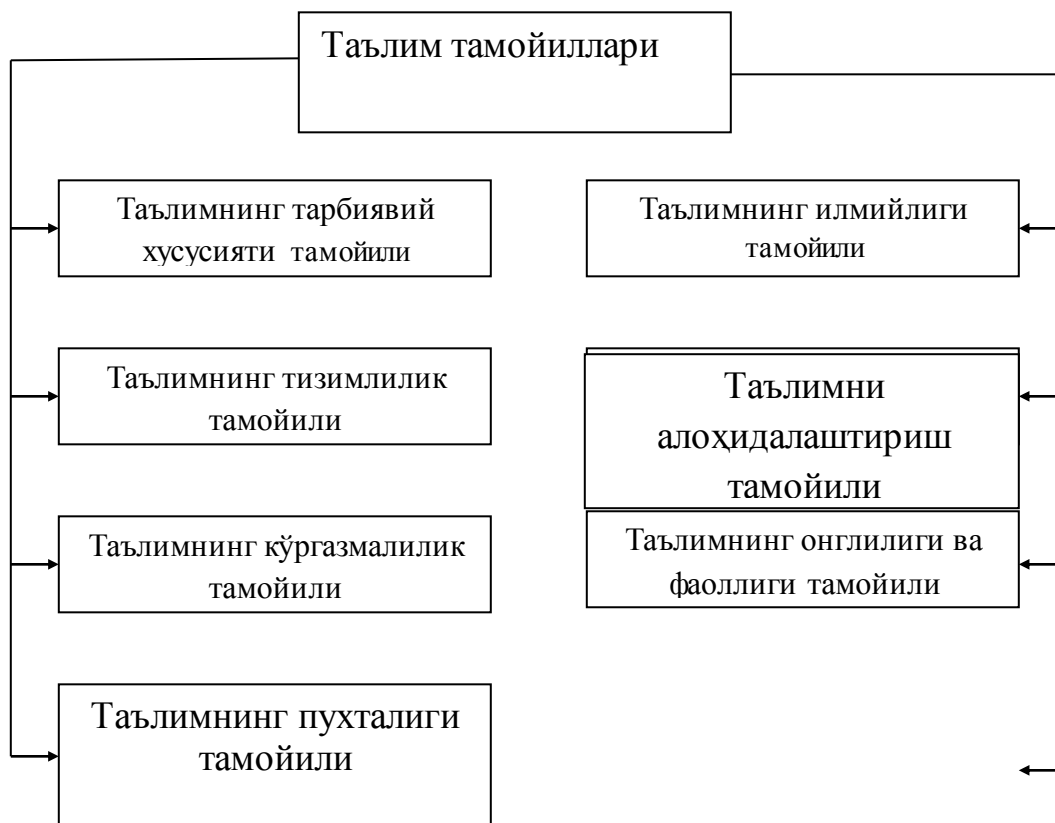
Таълим тамойиллари ўзида тарихийлик хусусиятини намоён этади. Таълим назарияси ва амалиёти ривожланиб боргани, таълим жараёнининг янги қонуниятлари кашф этилиши билан таълимнинг янги тамойиллари ҳам шаклланади, эски кўринишлари ўзгарди. Бу ишлар бугунги кунда ҳам давом этади. Ўқитиш ва тарбиялаш қонуниятларини акс эттирадиган яхлит

педагогик жараённинг умумий тамойилларини келтириб чиқаришга уринишлар кўзга ташланмоқда.

Тамойиллар таълим жараёнининг моҳияти, қоидалар эса унинг алоҳида томонларини акс эттиради.

1. Таълимнинг тарбиявий хусусиятли тамойили.
2. Таълимнинг илмийлиги тамойили.
3. Таълимнинг тизимлилик тамойили.
4. Таълимнинг тушинарлилиги тамойили.
5. Таълимнинг кўргазмалилик тамойили.
6. Таълимнинг онглилиги ва фаоллиги тамойили.
7. Таълимнинг пухталиги тамойили.
8. Таълимни алоҳидалаштириш тамойили.

Таълим тамойилларига куйидагилар киради

Таълимнинг тарбиявий хусусияти тамойили Бу тамойил бир қанча йўналишлар бўйича амалга оширилади:

- материал мазмунини Республика ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ҳаёти, мустақил ривожланиш йўлидаги муваффақиятлари, халқнинг меҳнатидаги ютуқлари, ҳозирги замон фани ва техникаси ҳамда маданияти билан боғлаш;

- шахсда маънавий фазилатларни, интизомлиликни, қатиятлиликни ва меҳнатсеварликни тарбиялаш;

- таълим жараёнида ҳосил бўладиган ҳиссиётлар, кечинмалар ва таассуротларнинг ҳосил бўлиш жараёнини бошқариш;

- ақлий қобилиятларининг ривожлантирилиши ва шакллантирилишини амалга ошириш.

Таълимнинг илмийлик тамойили Бизни қуршаб турган борлиқни билиш жараёни мураккаб, зиддиятли бўлиши, ҳар-хил босқичларни, шакллар ва

турларни ўз ичига олади. Илмий билиш нарсанинг ташқи тасвиридан унинг ички тузилишини тасвирлашга ўтишидан иборатдир.

Илмийлик тамойили амалга оширишда қуйидаги талабларга риоя қилиш лозим.

- Болаларга ўргатилган, берилган ҳар бир илмий тушунча доимий равишда такрорлантирилиб бориши зарур.

- Илмий билиш методларидан фойдаланган ҳолда, болаларда мантиқий тафаккурни ўстириш ва уларни ижодий ишга тайёрлаш.

- Болаларни қидирув-тадқиқот ишларини қўллаб-қувватланг. Уларни энг оддий тажрибаларни ўтказиш асослари билан таништиринг.

Таълимнинг тизимлилик тамойили Таълимнинг тизимлилик тамойили болалардаги илмий билимларни мустаҳкам ва чуқур бўлишига асосланади. Болалардаги атроф-муҳат тўғрисидаги билимлар, ўқув материаллари ўқув жараёнида кетма-кетлик асосида чуқурлаштирилиб борилсагина уларда мантиқий фикрлаш ривожланиб боради ва улар ўқув материаллини осон ўзлаштирадилар.

Бир ҳилдаги билим турли хил методлар, воситалар билан берилиши мумкин. Бунда ўқитувчи тушунтиришнинг энг мақбул методини танлаб олади.

Амалий фаолиятга тизимлилик ва кетма-кетлик принципларини тадбиқ

Тушунарлилик тамойили Тушунарлилик тамойили болаларни ёш хусусиятлари қонуниятларига ва болаларни ривожланиш даражаларини таълимий жараёни ташкил этиш ва амалга оширишга мос келишига асосланади.

Болани фикрлаш даражасига, тўплаган билимлари ҳажмига, ўзлаштирган малака ва кўникмаларига мос бўлган билимларгина уларга тушунарли бўлади.

Болалар олган билим, шаклланган кўникма ва малакалар уларнинг ривожланиш даражасини белгиласа, шахсий тажрибаси билан исбот қилиниб, амалиётда қўлланса у билим тушунарли бўлади.

Тушунарлилик тамойили енгилдан-оғирга, аниқдан-ноаниққа, оддийдан-мураккабликка каби қоидаларга риоя қилинади.

Тушунарлилик тамойили амалга оширида қуйидаги талабларга риоя этиш лозим:

-бола ўргатиладиган ва бериладиган билимлар уларни ёш хусусиятларига ва ҳар бир ёшда қабул қилиш имкониятларига мос бўлиши лозим;

-бола онги ва ақли белгиланган предметни ўрганишга тайёрланган бўлиши лозим.

Таълимнинг кўргазмалилик тамойилиКўргазмалилик тамойили-таълим жараёнида жуда кенг қўлланилади.

Таълимнинг кўргазмалилик тамойилиамал қилиш, демак бу-кўргазмали курулларга таяниш, болалар хиссий билишининг барча жиҳатларига раҳбарлик қилиш ва бошқаришдир.

Мактабгача ёшдаги болалари учун кўргазмали куруллардан фойдаланиш ривожлантирувчи аҳамиятга эгадир. Чунки улар умумлаштириш, таҳлил ва таҳлилдан хулоса чиқариш жараёнининг шаклланишига ёрдам беради.

Таълимнинг онглилиги ва фаоллиги тамойили. Бу таълим жараёнида асос қилиб олинган қоида сифатида қуйидаги учта муҳим жиҳатини ўз ичига олади:

-болалар томонидан ўқув материалларининг онгли равишда тушунилиши;

- машғулотларига онгли муносабатда бўлиш;

- билиш фаолиятининг шаклланиши.

2. Болаларнинг билим олишга онгли муносабатда бўлиши-бу боланинг мтм га, машғулотларга, ўртоқларига ўзига бўлган муносабати тушунилади. Онгли муносабатни шакллантириш аввало таълимнинг мазмуни ва таълим бериш методларига боғлиқ. Машғулот қизиқарли бўлсагина бола интилиб туради. Бу ўринда кўп нарса тарбичига, унинг иш услубига, болаларга бўлган муносабатига боғлиқ.

Ўқитишнинг пухталигитамоёили Таълим беришнинг муҳим вазибаларидан бири мустақил билим олишга, малака ва кўникмалар таъсир қилишга эришишдан иборатдир.

Билимларни ўзлаштиришнинг пухталиги қуйидаги омилларга боғлиқ:

- тушунтиришнинг илмийлиги ва тизимлилиги,
- тушунишнинг онглилиги,
- болаларнинг билиш фаоллиги,
- ўқиш сабабларига,
- китобларнинг сифатига,
- ўқитувчининг маҳорати ва ҳ.к.заларга.

Таълимни алоҳидалаштириш тамойили. Машғулот олиб боришда жамоа ҳолда ўқув фаолияти ташкил қилинади.

Айрим болалар бунда тез ўзлаштириш қобилиятига, айримлари секин ўзлаштириш қобилиятига эгадир. Болаларнинг ёш хусусияти ҳам ўзлаштиришга ижобий ёки салбий таъсир қилади.

Шу сабабларга асосланиб таълим бериш даражалаштирилади (дифференциялаштириш) ва алоҳидалаштирилади (индивидуаллаштириш).

Юқорида қайд этилган тамойилларнинг барчаси қамровли тарзда қулланилмайди. Уларнинг ҳар бирига ижодий тарзда ёндашилади.

Таълим тамойилларни қўллашда қуйидаги тавсияларга риоя қилиш керак:

1.Тарбиячи фақат бир таълим тамойилига суянмаслиги керак. Асосан уларнинг тартибига, илмий асосланган мақсад танлашга, методларни белгилашга ва болалар фаолиятини ташкил қилиш воситаларини ажратишга ва ўқув жараёнини ташкил қилишга эътибор бериш лозим.

2. Тарбиячи ҳар бир тамойилни ва уларнинг тартибига, асосий қонунлар ва қонуниятларни ҳаётга татбиқ этувчи, ҳозирги давр таълим концепциясининг негизи деб билиши керак.

3. Тарбиячи педагогик жараённинг ўзаро таъсир этувчи қисмларини билиши ҳамда таълим тамойилини қонуниятларига суянган ва педагогик

жараённинг уйғунликда бўлишига эришган ҳолда, қисмларнинг ўзаро таъсирини тартибга солиши керак.

Назорат саволлари

1. Мактабгача таълим фанларини ўқитиш жараёни яхлит тизимни ифодалаб беринг.
2. Мактабгача таълим туркум фанларини ўқитиш қонуниятларини айтиб беринг.
3. Таълимнинг тизимлилик тамойилини айтиб беринг.
4. Таълимнинг тушinarлилиги тамойили изоҳлаб беринг.
5. Таълимнинг кўргазмалилик тамойили изоҳлаб беринг.
6. Таълимнинг онглилиги ва фаоллиги тамойилини айтиб беринг.
7. Таълимнинг пухталиги тамойили изоҳлаб беринг.
8. Таълимни алоҳидалаштириш тамойили изоҳлаб беринг.

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Н.Н.Джамилова ва О.Хасанбоева Педагогика фанини ўқитиш методикаси.Т.: “Ўзбекистон”. 2008 й. Методик қўлланма
2. Сайидахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология.- Тошкент: Олий педагогика институти, 2003.
3. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Тошкент: Фан, 2006.

2-Мавзу: Мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари ва методик ишлари, уларни режалаштириш ва тайёрлаш методикаси

Режа:

1. Мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари.
2. ДТС тузилиши ва мазмуни.
3. Ўқуврежаси ва ишчи дастурларга қўйиладиган талаблар.
4. Мактабгача таълим йўналиши бўйича фанлардан ўқув-методик комплекслар тайёрлаш.

Таянч тушунчалар: давлат талим стандарти, ДТС тузилиши ва мазмуни, ўқув режасининг тузилиши, фан дастурига қўйиладиган талаблар ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари ўқув режа, ўқув дастури ва дарсликлар, фан дастурига қўйиладиган талаблар, фан бўйича ишчи режанинг тузилиши. Методик ишлар, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси.

1. Мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари.

Таълим мазмунини белгиловчи меъёрий ҳужжатлар. Илмий педагогик адабиётларда таълим мазмунини шакллантиришнинг қуйидаги уч босқичи кўрсатилади:

- 1) умумий назарий босқич;
- 2) ўқув босқичи;
- 3) ўқув материални ўзлаштириш босқичи, яъни, таълим мазмунининг ўқув режаси, ўқув дастури ва дарсликлар каби меъёрий ҳужжатларда ўз ифодасини топиши.

Ўрта махсус, касб-ҳунар ва олий таълими мазмуни давлат таълим стандарти, ўқув режалари мазмунида намоён бўлади.

Ўқув режалари қуйидагилардан иборат: таянч, намунавий ва мактаб ўқув режаси.

Умумий ўрта ҳамда ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари (академик лицей ва касб-хунар коллежлари) учун таянч ўқув режаси давлат таълим стандартининг ташкилий қисми ҳисобланган асосий меъёрий ҳужжат бўлиб, у намунавий ва амалий ўқув режаларини ишлаб чиқиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Таянч ўқув режаси давлат таълим стандарти таркибий қисми сифатида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Мактаб, академик лицей ва касб-хунар коллежларининг намунавий ўқув режалари таянч ўқув режаси асосида тузилади ва Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими ҳамда Олий ва ўрта махсус таълим Вазирликлари томонидан тасдиқланади. Бу режа узоқ муддатга мўлжаллаб тузилади ва унинг асосида мавжуд шароитларни ҳисобга олиб ишчи ўқув режалари ишлаб чиқилади.

Ўқув режаси–меъёрий ҳужжат ҳисобланиб (таълим муассасаси сертификати) қуйидагиларни белгилайди:

- ўқув йили, чорак (семестр)лар ва таътилларнинг давомийлиги;
- ушбу таълим муассасасида ўрганиладиган ўқув фанлари тартиби;
- ўқиш йиллари бўйича фанларни тақсимлаш;
- ҳар бир фан бўйича яхлит таълим даври ва ҳар бир синф (курс)да фанларни ўрганишга ажратилган соатлар ҳажми;
- ҳар бир фанни ўрганишга ажратилган ҳафталик соатлар ҳажми;
- практикумлар, ишлаб чиқариш ва педагогик амалиётлар ҳамда шу кабиларнинг давомийлиги.

Ўқув режасида, яна шунингдек, аниқ бир ўқув муассаси хусусиятларини акс эттирувчи, ўқувчиларнинг эркин танлови бўйича факультатив ва мажбурий машғулотлар акс эттирилади.

Ўқув дастури-муайян ўқув фани бўйича билим, кўникма ва малакалар мазмуни, умумий вақтни муҳим билимларни ўрганилиши бўйича тақсимлаш, мавзуларнинг кетма-кетлигини белгилаш ҳамда уларнинг ўрганилиш даражасини ёритувчи меъёрий ҳужжат.

Дастурда ўқув материалнинг таълимнинг ҳар бир йили ва ҳар бир синф, курс бўйича тақсимланиши тузилиши асослаб берилган. Дастурда кўрсатилган билим, малака ва кўникмаларни ўқувчилар томонидан тўла ўзлаштирилиши ўқитиш жараёни муваффақиятлилиги ва самаралилиги мезонларидан бири ҳисобланади.

Ўқув дастурлари намунавий, ишчи ва муаллифлик бўлиши мумкин.

Намунавий ўқув дастури у ёки бу таълим соҳасига нисбатан давлат таълим стандартлари талаблари асосида ишлаб чиқилади. Ўқув дастурлари куйидагилардан иборат бўлади:

- ушбу фанни ўрганиш мақсадлари, ўқувчиларнинг билим ва малакаларига асосий талаблар, ўқитиш тавсия этиладиган шакл ва методлари ҳақидаги тушунтириш хати;
- ўрганилаётган материалнинг тематик мазмуни;
- курснинг алоҳида саволларини ўрганишга ўқитувчи сарфлайдиган тахминий соатлари ҳажми;
- дунёқарашни шакллантирувчи асосий саволлари рўйхати;
- фанлараро ва курслараро боғлиқликни амалга ошириш бўйича кўрсатмалар;
- ўқув ускуналари ва кўргазмали қўлланмалар рўйхати;
- тавсия этиладиган адабиётлар.

Намунавий ўқув дастурлари Халқ таълими ҳамда Олий ва ўрта махсус таълим Вазирликлари томонидан тасдиқланади, тавсиянома хусусиятига эга бўлади. Намунавий дастур асосида мактаб, академик лицей педагогик кенгаши томонидан ишчи ўқув дастурлари ишлаб чиқилади ва тасдиқланади. Намунавий дастурдан фарқли равишда ишчи дастурда регионал компоненти

таърифланади, ўқув жараёнини методик, информацион, техник таъминлаш имконияти, ўқувчиларнинг тайёргарлиги даражаси ҳисобга олинади.

Муаллифлик ўқув дастурлари давлат стандарти талабларини ҳисобга олган ҳолда ўқув фанини қурилиши бошқача мантиқидан иборат бўлиши, у ёки бу назарияларни ўрганишга муаллифлик ёндашуви, ўрганилаётган ҳодиса ва жараёнларга нисбатан муаллифлик нуқтаи назарини акс эттириши лозим. Бундай дастурлар ушбу фан соҳасида педагог, психолог, методистларнинг ташқи рецензияларига эга бўлиши керак ва улар мавжуд бўлганида мактаб, академик лицей ҳамда касб-ҳунар коллежларининг Педагогик Кенгаши томонидан тасдиқланади. Муаллифлик ўқув дастурлари ўқувчиларнинг эркин танлови бўйича (мажбурий ва факультатив) курслар ташкил этишда кенг фойдаланилади.

Ўқув фани таълим муассасаларида ўқувчиларнинг ёш, идрок этиш имкониятларига мувофиқ уларга муайян фан соҳаси бўйича умумий ёки мутахассислик билимларини бериш, кўникма ва малакаларни шакллантиришни таъминловчи манбадир.

Ўқув фанининг мазмуни ҳар бир педагог томонидан ихтиёрий белгиланмайди, балки ижтимоий ҳодиса сифатида таълимнинг тарихий ривожланиши давомида ишлаб чиқилади. Ўрта мактаб, академик лицей ва касб-ҳунар коллежи ўқув фанларини илмий билимнинг умумий тузилишига мос равишда шакллантириш керак деб ҳисобловчи нуқтаи назар энг кенг тарқалган ва тан олинган ҳисобланади.

Таълим мазмуни ва ўқув дастурлари ўқув адабиётларида лойиҳалаштирилади. Бундай адабиётлар сирасига дарсликлар ва ўқув кўлланмалари киради.

Ўқув адабиётлари орасида дарслик алоҳида ўрин тутади. Дарслик муайян ўқув фани бўйича таълим мақсади, ўқув дастури ва дидактик талабларга мувофиқ белгиланган илмий билимлари тўғрисидаги маълумотларни берувчи манба бўлиб, у мазмуни ва тузилишига кўра фан бўйича яратилган ўқув дастурига мос келади. Намунавий ўқув дастурлари

асосида яратилган дарсликлар мақсадга мувофиқ ҳолда Республика Халқ таълими, Олий ва ўрта махсус таълим Вазирликлари томонидан барча мактаблар, академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежлари учун тавсия этилади. /оявий ва методик жиҳатдан мукамал бўлган дарслик таълим мазмунига қўйиладиган барча талабларга жавоб бера олиши, ўқувчилар учун қизиқарли, иложи борича қисқа, тушунарли, кўрғазмалилик нуқати назаридан эстетик хусусиятга эга бўлиши керак.

Дарслик бир вақтнинг ўзида ҳам барқарор, ҳам қулай таркибий тузилмага эга бўлиши керак. Дарслик барқарорлигига кўра мустаҳкам асосга эга, мобиллигига кўра эга асосий тузилмага даҳл этмаган ҳолда янги билимларни тезликда киритиш имкониятини намоён этади. Уларга қўйиладиган талаблар турли-туман ва қарама-қарши бўлиб, мукамал дарсликларнинг етишмовчилиги доимо ҳис этилади. Иқтисодий ривожланган мамлакатларда муқобил, параллел дарсликлар нашр этилади, шу сабабли ўқитувчилар ва ўқувчилар улар орасидан энг яхшиларини танлаб олиш имкониятига эгалар.

Дарслик ўқувчиларнинг таълим жараёнида, онгли равишда ва фаол иштирок этишлари, ўқув материални тўла ўзлаштиришларини таъминлаши керак. Ана шу масалаларни ҳал этиш йўлида дарсликлар қуйидаги вазифаларни бажаради:

1) мотивацион вазифа-бу вазифа ўқувчиларни ушбу фанни ўрганишга йўналтирадиган, уларда ишга позитив муносабати ва қизиқишини шакллантирувчи рағбат (сабаб)ларни ҳосил қилишдан иборат;

2) ахборот вазифаси ўқувчиларга ахборотларни етказиш, самарали усуллар ёрдамида уларнинг билимлари ҳажмини кенгайтиришга имкон беради;

3) назорат-тузатиш (масқ қилиш) вазифаси-таълим жараёни, унинг натижаларини текшириш, ўқувчиларда ўзини баҳолаш ва тузатиш лаёқати ҳамда зарур бўлган кўникма, малакаларни шакллантириш учун ўрганиш масқларини тавсия этишни назарда тутди.

4) мувофиқлаштириш вазифаси материал устида ишлаш жараёнида таълимнинг бошқа воситалари (хариталар, кўргазмали материаллар, диапозитив ва бошқалар)ни жалб этишни ифодалайди;

5) ривожлантирувчи –тарбияловчи вазифаси дарслик мазмунининг ўқувчиларга маънавий-ахлоқий таъсир кўрсатиши, китоблар билан ишлаш жараёнида улардан меҳнатсеварлик, фаол фикрлаш, ижодий қобилият каби сифатларни шакллантиришдан иборат;

б) ўқитиш вазифаси дарслик билан ишлашда мустақил билим олиш учун зарур бўлган конспект ёзиш, умумлаштириш, асосийсини ажратиб кўрсатиш, мантиқий эслаб қолиш каби малака ва кўникмаларни ривожлантиришга ёрдам беришида кўзга ташланади.

Таълим мазмуни ўқув материали даражасида дарсликлар билан бир қаторда турли хил ўқув қўлланмалари: адабиёт ва тарих хрестоматиялари, справочниклар, математика, физика, химия бўйича масалалар тўпламлари, география, биология бўйича атласлар, тил бўйича машқлар тўпламлари ва бошқаларда очиб берилади. Ўқув қўлланмалари дарсликнинг баъзи томонларини кенгайтиради ва аниқ масалаларни ҳал этиш мақсадига эга бўлади (ахборот, машқ қилиш, текшириш).

2.ДТС тузилиши ва мазмуни

Давлат таълим стандартларининг мазмуни. Давлат таълим стандарти умумий ўрта таълим, касб-хунар таълими ҳамда олий таълим учун алоҳида-алоҳида ишлаб чиқарилди.

Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ўқувчилар умумтаълим тайёргарлиги савиясига қўйиладиган мажбурий минимал даражани белгилаб берди. Ўз навбатида касб-хунар таълими, давлат таълим стандарти ўқувчилар касб-хунар тайёргарлигига, савиясига қўядиган (олий таълим ДТС талаблар мутахассислик тайёргарлигига, савиясига қўйиладиган) мажбурий минимал даражани белгилайди.

ДТС (давлат таълим стандарти) таълим мазмуни шакллари воситалари, усуллари ва уларнинг сифатини баҳолаш тартибини белгилайди. Таълим

мазмунининг ўзаги ҳисобланган стандарт воситасида, мамлакат ҳудудида фаолият кўрсатаётган турли таълим муассасаларида (давлат ва нодавлат) таълимнинг барқарор даражасини таъминлаш шарти амалга оширилади. ДТС ўз моҳиятига кўра ўқув дастурлари, дарсликлар, қўлланмалар, низомлар ўқув режаси ва бошқа маъёрий ҳужжатларни яратиш учу насос бўлиб хизмат қилади.

Умумий ўрта (касб-ҳунар ва олий) таълимнинг ДТС ўзининг тузилиши ва мазмунига кўра давлат, ҳудуд таълим муассасалари манфаатлари ва воситалари мувозанатини акс эттиради ҳамда энг муҳими ўқувчи шахси, унинг интилишлари қобилияти ва қизиқишлари устуворлигидан келиб чиқади.

Давлат таълим стандарти. Таълим мазмунининг ривожланишида кўзга ташланаётган замонавий тенденцияларидан бири уни стандартлаштириш (давлат миқёсида ягона қоидалар ва талаблар ўрнатилиши) ҳисобланади. Стандартлаштиришда қуйидаги икки омил муҳим аҳамиятга эга:

- 1) турли таълим муассасаларида таҳсил олаётган ёшларнинг умумий ўрта, ўрта махсус, касб-ҳунар билимлар ҳажмининг бир хиллик даражасини таъминловчи мамлакатда ягона педагогик муҳитни яратиш зарурлиги;
- 2) Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамияти тизимида кириши натижасида халқаро таълим амалиётида умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими мазмунини ривожланиши тенденцияларининг ҳисобга олиниши.

Давлат таълим стандарти:

- 1) таълим олиш шаклидан қатъий назар битирувчилар эришишлари керак бўлган таълим даражасини белгиловчи асосий ҳужжат;
- 2) ўқув фани бўйича якуний таълимнинг якуний натижаларини белгиловчи асосий ҳужжат;
- 3) таълим дастурлари мазмунининг минимуми, ўқувчилар томонидан бажариладиган ўқув ишларининг максимал ҳажми, шунингдек,

битирувчиларнинг тайёргарлик даражаларига қўйилувчи талабларни белгилайди.

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни билан бир қаторда таълим стандарти асосий меъёрий ҳужжат ҳисобланади. «Стандарт» инглиз тилидан таржима қилинганда «меъёр», «намуна», «андоза», «модел» маъноларини англатади. Стандарт ёрдамида, республика миқёсидаги турли таълим муассасаларида таълимнинг барқарорлик даражасини таъминлашга эришилади, ўқув ишлари нормативлари мослаштирилади, ўқувчиларнинг билимларини баҳолаш мезонлари ишлаб чиқилади. Ўқувчи давлат томонидан белгиланган таълим стандарти билан чекланишлари мумкин, ёки билимларни янада чуқурроқ эгаллаб олиш мақсадида мустақил шуғулланиш имкониятига эга. Унинг учун қийин бўлган ёки қизиқарли бўлмаган фанни ўрганишда ўқувчига стандартга киритилган норматив минимум билан чекланиш имконияти берилади.

Ушбу ҳолатда, ўқувчи ўзига мос келадиган таълим йўлини англаган ҳолда ва мустақил танлаб, ўз қизиқишлари, истаги, қобилиятлари ва интилишларини амалга оширишга имкониятга эга бўлади. Шакли ва мазмуни бўйича тушунарли ифода этилган стандарт талаблари олдиндан ўқувчиларга ва уларнинг ота-оналарига етказилади.

Таълимни стандартлаштириш дунёнинг ривожланган мамлакатларида, мукамал равишда ўқув режалари ва дастурларини ишлаб чиқиш, таълимнинг маълум даражасини белгилаш билан амалга оширилади. Аммо “стандарт” термини ўзи таълимга нисбатан яқин даврлардан қўлланила бошланган. Давлат таълим стандартлари таълим сифатини оширишга имкон беради. Улар таълим мазмуни минимал ҳажмини қайд этиш ва таълим даражасининг қуйи чегарасини белгилаб беради.

Таълим стандартини киритишдан аввал бундай мажбурий қоидалар мавжуд эмас эди. Ўзлаштиришнинг аниқ белгиланган чегаралари йўқлиги ХХ асрнинг 80-йилларида кўпчилик битирувчиларининг ҳақиқий билим даражалари жуда паст бўлишига олиб келди.

Давлат таълим стандартларини яратиш бўйича ишлар Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни (1992 йил) қабул қилингандан кейин бошланди. Мазкур ҳужжатнинг 6-бандида жаҳон таълими амалиёти меъёрларига мос келувчи давлат таълим стандартларини яратиш зарурлиги таъкидлаб ўтилади. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг IX сессиясида (1997 йил) Ўзбекистон Республикасининг янги таҳриридаги “Таълим тўғрисида”ги Қонуни қабул қилингандан сўнг таълим дастурлари янги авлоди яратилди. Жаҳон амалиёти тажрибаси асосида яратилган таълим стандартлари ҳар бир фан бўйича ўзлаштирилиши зарур бўлган билимларнинг минимал даражасини белгилашга имкон берди.

Давлат таълим стандартлари таркибий тузилишига кўра қуйидагилардан иборатдир:

1. Таълимнинг янги ёки аниқлаштирилган мақсадлари, фаннинг ўрганиш объектлари ва асосий мазмунли йўналишлари кўзда тутилган ўқув фанининг умумий таърифи.

2. Ўқув фанининг мазмуни, таянч (инвариант) даражасини тасвирлаш.

3. Таълимнинг мажбурий натижаларини ифодалаш, яъни ўқувчиларнинг ўқув тайёргарликлари зарур бўлган минимал даражасига талаблар.

4. Билим, кўникма ва малакаларга қўйилувчи талаблар, бу уларнинг мажбурий тайёргарликлари даражасининг “ўлчамидир”, яъни, текшириш ишлари, тестлар ва алоҳида топшириқларни бажаришларига қараб ўқувчилар томонидан талабларнинг мажбурий даражасига эришилганлиги ҳақида фикр юритиш мумкин бўлади.

ДТСни, унинг талабларини бажариш Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фаолият кўрсатаётган мулкчилик шакли ва идоравий бўйсунитдан қатъи назар барча таълим муассасалари учун мажбурийдир.

Умумий ўрта (касб-хунар ва олий) таълимнинг ДТС қуйидаги тамойилларига таянган ҳолда ишлаб чиқилади:

- ДТС ни давлат ва жамият талаблари ва шахс эҳтиёжига мослиги;

- ўқув дастурлари мазмунининг жамият ижтимоий-иқтисодий тараққиёти ҳамда фан-техника ривожланиши билан боғлиқлиги;
- умумий ўрта (касб-ҳунар ва олий) таълимнинг бошқа таълим турлари ва босқичлари билан узлуксизлиги ва таълим мазмунининг узвийлиги;
- умумий ўрта (касб-ҳунар ва олий) таълим мазмунининг инсонпарварлиги;
- таълим мазмунининг республикадаги барча ҳудудлардаги бирлиги ва яхлитлиги;
- умумий ўрта (касб-ҳунар ва олий) таълимнинг мазмуни, шакли, воситалари ва усуллари ташлашда инновация (илғор) технология ютуқларига таяниш;
- педагогик тафаккурда қарор топган анъанавий қарашлар билан «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» мазмунида ифодаланган замонавий талабларнинг узвийлиги;
- илғор демократик хорижий мамлакатларнинг таълим соҳасида меъёрларни белгилаш тажрибаларида миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда фойдаланиш.

ДТС нинг таркибий қисми сифатида умумий ўрта (касб-ҳунар ва олий) таълим муассасалари учун таянч ўқув режаси ишлаб чиқилади. Таянч ўқув режа таълим соҳаларини меъёрлаш ҳамда таълим муассасаларини молиявий таъминотини белгилашга асос бўлувчи давлат ҳужжати саналади. Таянч ўқув режаси ўқув предметлари бўйича бериладиган таълим мазмунини ўқувчига етказиш учун ажратилган ўқув соатларининг манимум ҳажмидаги миқдорини белгилайди. Мазкур ҳужжат муайян синфда маълум ўқув предмети бўйича давлат таълим стандартларига мувофиқ бериладиган таълим мазмунини аниқлашга асос бўлади.

Ҳар бир синф якунида ўқувчилар томонидан эгалланиши лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар таълим (ўқув) предметлари бўйича ишлаб чиқилган ўқув режаси ва дастурларида ўз ифодасини топади.

ДТС (давлат таълим стандарти) таълим мазмуни шакллари воситалари, усуллари ва уларнинг сифатини баҳолаш тартибини белгилайди. Таълим мазмунининг ўзаги ҳисобланган стандарт воситасида, мамлакат ҳудудида фаолият кўрсатаётган турли таълим муассасаларида (давлат ва нодавлат) таълимнинг барқарор даражасини таъминлаш шарти амалга оширилади. ДТС ўз моҳиятига кўра ўқув дастурлари, дарсликлар, қўлланмалар, низомлар ўқув режаси ва бошқа маъерий ҳужжатларни яратиш учу насос бўлиб хизмат қилади ДТСни, унинг талабларини бажариш Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фаолият кўрсатаётган мулкчилик шакли ва идоравий бўйсунитдан катъи назар барча таълим муассасалари учун мажбурийдир.

Умумий ўрта (касб-хунар ва олий) таълимнинг ДТС қуйидаги тамойилларига таянган ҳолда ишлаб чиқилади:

ДТС ни давлат ва жамият талаблари ва шахс эҳтиёжига мослиги

ўқув дастурлари мазмунининг жамият ижтимоий-иқтисодий тараққиёти ҳамда фан-техника ривожланиши билан боғлиқлиги;

умумий ўрта (касб-хунар ва олий) таълимнинг бошқа таълим турлари ва босқичлари билан узлуксизлиги ва таълим мазмунининг узвийлиги

умумий ўрта (касб-хунар ва олий) таълим мазмунининг инсонпарварлиги

таълим мазмунининг республикадаги барча ҳудудлардаги бирлиги ва яхлитлиги

умумий ўрта (касб-хунар ва олий) таълимнинг мазмуни, шакли, воситалари ва усуллари танлашда инновация (илғор) технология ютуқларига таяниш

педагогик тафаккурда қарор топган анъанавий қарашлар билан «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» мазмунида ифодаланган замонавий талабларнинг узвийлиги

илғор демократик хорижий мамлакатларнинг таълим соҳасида меъёрларни белгилаш тажрибаларида миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда фойдаланиш

3.Ўқуврежаси ва ишчи дастурларга қўйиладиган талаблар.

Олий таълимнинг ўқув-меъёрий хужжатларига ўқув режаси, ўқув дастури ва дарсликлар киради.

Ўқув режалари қуйидагилардан иборат: таянч, намунавий ва ишчи ўқув режаси.

Таянч ўқув режаси давлат таълим стандартининг ташкилий қисми ҳисобланган асосий меъёрий хужжат бўлиб, у намунавий ва амалий ўқув режаларини ишлаб чиқиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Таянч ўқув режаси давлат таълим стандарти таркибий қисми сифатида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Намунавий ўқув режа таянч ўқув режаси асосида тузилади ва Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлиги томонидан тасдиқланади. Бу режа узоқ муддатга мўлжаллаб тузилади ва унинг асосида мавжуд шароитларни ҳисобга олиб ишчи ўқув режалари ишлаб чиқилади.

Ўқув режаси-меъёрий хужжат ҳисобланиб (таълим муассасаси сертификати) қуйидагиларни белгилайди:

- ўқув йили, семестрлар ва таътилларнинг давомийлиги;
- ушбу таълим муассасасида ўрганиладиган ўқув фанлари тартиби;
- ўқиш йиллари бўйича фанларни тақсимлаш;
- ҳар бир фан бўйича яхлит таълим даври ва ҳар бир курсда фанларни ўрганишга ажратилган соатлар ҳажми;
- ҳар бир фанни ўрганишга ажратилган ҳафталик соатлар ҳажми;
- практикумлар, ишлаб чиқариш ва педагогик амалиётлар ҳамда шу кабиларнинг давомийлиги.

Ўқув дастури-муайян ўқув фани бўйича билим, кўникма ва малакалар мазмуни, умумий вақтни муҳим билимларни ўрганилиши бўйича тақсимлаш, мавзуларнинг кетма-кетлигини белгилаш ҳамда уларнинг ўрганилиш даражасини ёритувчи меъёрий хужжат.

Ўқув дастурлари намунавий, ишчи ва муаллифлик бўлиши мумкин.

Намунавий ўқув дастури у ёки бу таълим соҳасига нисбатан давлат таълим стандартлари талаблари асосида ишлаб чиқилади. Ўқув дастурлари қуйидагилардан иборат бўлади:

- ушбу фанни ўрганиш мақсадлари, ўқувчиларнинг билим ва малакаларига асосий талаблар, ўқитиш тавсия этиладиган шакл ва методлари ҳақидаги тушунтириш хати;

- ўрганилаётган материалнинг тематик мазмуни;

- курснинг алоҳида саволларини ўрганишга ўқитувчи сарфлайдиган тахминий соатлари ҳажми;

- дунёқарашни шакллантирувчи асосий саволлари рўйхати;

- фанлараро ва курслараро боғлиқликни амалга ошириш бўйича кўрсатмалар;

- ўқув ускуналари ва кўргазмали қўлланмалар рўйхати;

- тавсия этиладиган адабиётлар.

Муаллифлик ўқув дастурлари давлат стандарти талабларини ҳисобга олган ҳолда ўқув фанини қурилиши бошқача мантикидан иборат бўлиши, у ёки бу назарияларни ўрганишга муаллифлик ёндашуви, ўрганилаётган ҳодиса ва жараёнларга нисбатан муаллифлик нуқтаи назарини ақс эттириши лозим. Муаллифлик ўқув дастурлари ўқувчиларнинг эркин танлови бўйича (мажбурий ва факультатив) курслар ташкил этишда кенг фойдаланилади.

Таълим мазмуни ва ўқув дастурлари ўқув адабиётларида **лойиҳалаштирилади**. Бундай адабиётлар сирасига **дарсликлар ва ўқув қўлланмалари** киради.

Намунавий ўқув дастурлари Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлиги томонидан тасдиқланади, тавсиянома хусусиятига эга бўлади. Намунавий дастур асосида мактаб, олий таълим муассасаси томонидан ишчи ўқув дастурлари ишлаб чиқилади ва тасдиқланади. Намунавий дастурдан фарқли равишда ишчи дастурда регионал компоненти таърифланади, ўқув жараёни методик, информацион, техник таъминлаш имконияти, ўқувчиларнинг тайёргарлиги даражаси ҳисобга олинади.

Ўқув режаси – барча таълим муассасаларида сўзсиз амал қилиниши лозим бўлган давлат ҳужжатидир. Таълим муассасалари учун мўлжалланган ўқув режаси ишлаб чиқилади ва тегишли вазирлик томонидан тасдиқланади (Республика халқ таълими ёки олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан). Ўқув режаси таълим муассасаси маъмуриятига аюборилади ҳамда мазкур режа асосида ўқув жадвали тузилади. Ўқув жадвалида ҳафта давомида ўқитиладиган ўқув предметларининг номи ва уларга ажратилган соатлар миқдори кўрсатилиб, ўқув юрти директорининг ўқув ишлари бўйича ўринбосари томонидан тасдиқланади.

Алоҳида аниқ бир фаннинг ўқув режаси шу фанни ўқитиш учун ажратилган соатлар ва ўқув йилининг тузилишини белгилаб берувчи давлат ҳужжатидир.

Ўқув режасини тузишда қуйидаги омилларга асосланади:

Ўқув тарбия ишининг мақсади, талабаларга аниқ илмий билим бериш, олган билимларини кўникмага айлантириб, уни ҳаётга қўллай олишга ўргатиш.

Ўқув дастури ҳам худди ўқув режаси муҳим давлат ҳужжати бўлиб, унда муайян ўқув предмети фаннинг мазмуни очиб берилади ва ўқув йили давомида ўқувчилар томонидан ўзлаштирилиши зарур бўлган билим, кўникма ва малакалар ҳажми кўрсатилади.

Ўқув дастурлари тегишли таълим (умумий ўрта, касб-ҳунар ёки олий таълим) туридаги барча таълим муассасалари учун ягона, унинг талаблари тўла равишда бажарилиши мажбурийдир.

Дастур тушунтириш хати, бўлим ва мавзулар бўйича ажратилган соатлар ҳажми, дастур материали мазмуни ҳамда тавсия этиладиган адабиётлар рўйхатидан иборат бўлади.

Тушунтириш хатида ўқув предметининг аҳамияти, унинг фанлар тизимида тутган ўрни, улар ўртасидаги алоқадорлик, материални ўрганиш жараёнида ҳал этилиши лозим айрим бўлим ва мавзуларни ўрганиш

хусусиятлари кўрсатилади. Ўқитиш (таълим) методлари ва воситаларини кўллашга доир тавсиялар берилади.

Соатлар ҳисобини асосли ўринларда ўзгартирилишига йўл қуйилади.

Дастур материали бўлимлар ва мавзулар бўйича тақсимланган бўлиб, ҳар бир мавзунини ўрганиш учун ўзлаштириши мажбурий бўлган тушунчалар тизимини, шунингдек, кўникма ва малакаларнинг аниқ кўрсаткичи берилади, ниҳоят, ўқувчиларга қўйиладиган якуний талаблар баён этилади.

Дастурдаги материал таълим ва тарбия мақсадлари, дидактик тамойиллар узвийлик ва изчилликка мувофиқ равишда танланади ва тақсимланади.

Ўқув дастурлари қуйидаги тамойиллар асосида тузилади:

1. Дастур мазмунининг илмий хусусиятга эгаллиги.
2. Дастур мазмунининг ижтимоий-ғоявий хусусиятга эгаллиги.
3. Назарий ғояларнинг амалиёт билан бирлиги.
4. Дастур мазмунининг ижобий-тарихий хусусиятга эгаллиги ва аниқ бир ғояга асосланганлиги.
5. Дастур мазмунининг муайян тизимга эга бўлиши.
6. Ўқув предметлари ўртасидаги ўзаро алоқадорлик, боғланишнинг мавжудлиги.
7. Дастурни тайёрлашда ўқувчиларнинг психологик ва рухий хусусиятларини инобатга олиш.

Ўқув режаси ва дастури таълим муассасаси маъмурияти, ўқувчилар жамоаларининг

4. Мактабгача таълим йўналиши бўйича фанлардан ўқув-методик комплекслар тайёрлаш.

Мактабгача педагогика туркум фанлари ўқитувчиси ўқув-меъёрий ҳужжатлар асосида ўзи ўқитадиган фани бўйича ўқув-методик комплекс яратади. Ўқув-методик комплекс тушунчаси турли тадқиқотчилар томонидан турлича талқин этилган бўлиб, бу тушунчаларнинг моҳиятини тўлароқ

англаш учун улар томонидан ўқув-методик комплексга берилган баъзи таърифларни келтириб ўтамиз.

Е.Пичугина ўзининг тадқиқот ишларида қуйидагича таъриф беради: “**Ўқув-методик комплекс** – бу фаннинг ўқув мақсад ва вазифаларини тўлиқ ва самарали жорий этиш учун мўлжалланган ўқув дасутрлари, дарслик ва ўқув қўлланмалар, дидактик материаллар ва ўқитувчи учун методик кўрсатмалар мажмуидир”.

Ю.К.Бабанский **ўқув-методик комплексни** замонавий таълимда ўқув-тарбия масалаларини ечишга қаратилган ўзаро органик боғланган ўқув-методик қўлланмалар тўплами деб таърифлайди.

Бугунги кунда ўқув-методик комплексларида қуйидагилар бўлиши шарт қилиб қўйилган:

- ўқув ва ишчи дастурлар,
- таквим-мавзуий режа,
- маъруза, семинар ва амалий машғулотлар ҳамда мустақил таълимнинг технологик модели ва технологик харитаси,
- маъруза матнлари,
- семинар, амалий ва лаборатория машғулотлари ишланмалари,
- мустақил таълим топшириқлари,
- асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхати,
- презентациялар,
- назорат ва баҳолаш учун топшириқлар,
- силлабус,
- фанни ўқитишга доир ташкилий кўрсатмалар

Ўқув-методик комплексларни **ишлаб чиқиш вазифалари**:

1. Ўқув-методик таъминотни тайёрлаш.
2. Ишлаб чиқариш , фан, техника ва иш берувчиларнинг талабларини инобатга олган ҳолда фан мазмунини тизимлаштириш.
3. Сифатли мутахассисларни тайёрлашни таъминловчи ўқув-методик ва бошқа материаллар билан ўқув жараёнини таъминлаш.

4. Таълим жараёнига фаол усул ва инновацион педагогик технологияларни жорий этиш.

5. Талабаларнинг мустақил ишларини ва уларнинг билимларини назорат қилишни тўғри ташкиллаштириш ва режалаштириш.

6. Электрон дарслик, ўқув методик қўлланмаларни ишлаб чиқиш учун ўқув методик материаллар ишлаб чиқиш.

7. Ўқув жараёнини сифатини тизимли назорат қилиш имкониятини яратиш.

Ўқув-методик комплекслар:

- талабалар томонидан ўқув материални мустақил ўзлаштиришни;

- талабалар билимини назорат қилишни;

- барча турдаги машғулотларни ташкиллаштириш бўйича методик таъминотни;

- қўшимча ахборот таъминотни *таъминлаши керак*.

Ўқув жараёнида ўқув-методик комплекслар:

- ўқув материални ўзлаштиришда талабаларга амалий ва методик ёрдам бериш;

- фан бўйича ўқув жараёнини ташкиллаштиришда ва ўтказишда ўқитувчиларга методик ёрдам кўрсатиш;

- ўқув жараёнини методик таъминотини такомиллаштиришда, уни баҳолаш ва режалаштиришга асос *учун зарур*

Силлабус ([лат. Syllabus Errorum](#) - «иккиланишлар рўйхати») - 1864 йилда Рим черкови томонидан ишлаб чиқилган муҳокама қилинадиган таълимот ва тамойиллар рўйхати. Қадимда мазкур атама ([лат. syllabus](#) – каталог) Рим черкови томонидан папа томонидан ишлаб чиқилган қонунларни кодификациялаш учун қўлланилган.

Силлабус –ўқитиладиган фаннинг манбаларини, унинг қисқача мазмунини, мавзуси ва ҳар бир машғулотнинг давомийлигини, мустақил таълим топшириқларини, маслаҳат берадиган вақтни, ўқитувчининг

талабларини, баҳолаш мезонларини, оралиқ назорат жадвалини ва адабиётлар рўйхатини кўрсатиб берадиган ўқув дастури.

Силлабуснинг таркибий қисмлари:

1. Профессор-ўқитувчи ҳақида маълумот.
2. Мурожаат учун маълумотнома.
3. Пререквизитлар (Prerequisite).
4. Постреквизитлар (Postrequisite) .
5. Фаннинг қисқача тавсифи.
6. Фаннинг мақсади ва вазифалари.
7. Фанни ўрганишга қўйиладиган талаблар.
8. Таквим-мавзуий режа.
9. Маъруза ва амалий машғулотлар режаси.
10. Талабаларнинг мустақил ишларини ўтказиш (консультация) режаси.
11. Мустақил ишларни бажариш ва топшириш жадвали.
12. Курс иши мавзулари банки.
13. Асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхати.
14. Талабанинг ўқув ишлари натижаларини назорат қилишга доир саволлар.
15. Талабаларнинг билимини баҳолаш тизими.
16. Талабанинг рейтингини белгилаш шкаласи.
17. Якуний баҳолаш тартиби.
18. Талабанинг ўқув натижаларининг рейтинг-балли ва анъанавий баҳолаш тизими.

Силабусда нафақат талаба ўзлаштириши зарур бўлган фанлар, имкони борича аниқ мавзулар, билим ва кўникмалар рўйхати келтирилиши керак.

Талабаларга ўқув фанини мустақил фаолиятда ўрганиш ва билимлар сифатини доимий ўзи текширишини ташкиллаштиришда ёрдам бериш учун мўлжалланган.

Сўз боши. (ЎУМ) бу қисмида, берилган ўқув фанини ўрганишга киришишида ўқитувчини талабага мурожаати, (ЎУМ) тузилиши ва унинг мазмунига қисқача тавсифи берилади.

I Бўлим. Ўқув фанига кириш. Қуйидаги ўқув маълумотли материаллардан иборат:

- 1) ўқув фанини ўрганишнинг долзарблиги, мақсад ва вазифалари;
- 2) Мутахассислик бўйича талабалар томонидан фан мазмуни муҳим ўзлаштириш даражасига давлат таълим стандартларининг талаблари.
- 3) Фаннинг ўқув дастури: ўқув вақтининг умумий ҳажми ва уни мавзулар ва иш турлари бўйича тақсимланиши кўрсатилади, ўқув фанининг мавзувий мазмуни изчилликда баён этилади.
- 4) Фан бўйича назорат шакли ва рейтинг баҳолаш.
- 5) Асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхати.
- 6) Фан бўйича билмиларни якуний текшириш саволлари.

II Бўлим. Ўқув фани бўйича режа-топшириқ ва ўқув-методик материаллар тўплами. Берилган ўқув машғулоти тўғрисида маълумотни, жумладан кўзланаётган ўқув натижалар, мустақил иш учун топшириқлар; уларни бажаришни таъминловчи ўқув материал ва методик тавсиялар; ўқув ютуқларини ўзи текшириши учун тест, топшириқ ва саволлардан иборат. Талабани ўқув машғулотида мустақил тайёрланишида ва ўқув жараёни вақтида унинг мустақил фаолиятини ташкилий-дидактик таъминлаш вазифасини бажаради. Ўқув ютуқларини доимий ўзи назорат қилишини таъминлайди.

Фан бўйича глоссарий - асосий тоифа ва атамалар луғати.

Ўқув фани бўйича талабани ўқув натижаларининг ютуқлар варағи- талаба томонидан рейтинг балларни тўпланиши тўғрисида тезкор маълумотларни олишни таъминлайди.

Ўқув фани бўйича талабага мўлжалланган ўқув-методик комплексни (ЎУМ) ишлаб чиқишнинг йўл ва воситалари

Талабанинг ЎУМ қуйидагилардан келиб чиқиб ишлаб чиқиши керак:

- 1) ўқув маълумотининг мақсади, тузилиши, мазмуни ва ҳажми,
- 2) талабага ДТС томонидан белгиланган, берилган шароитда ва ўқув режасида белгиланган вақтда таълим мақсадларига эришишни кафолатловчи фан бўйича таълим технологияси.

Ўқув фани бўйича талабалар мустақил фаолиятини ташкиллаштириш учун ЎУМ тузилиши ва мазмунли кўрсаткичлари:

1. Режа - топшириқ - ҳар бир ўқув машғулоти учун тузилади. Жадвал кўринишида бажарилиб, қуйидаги маълумотларни ўз ичига олади:

1.1. Мавзунинг номи, ўқув машғулоти шакли ва тури.

1.2. Ўқув машғулотининг тузилиши олиб бориш режаси.

1.3. Ўқув машғулоти мақсади.

1.4. Талабанинг ўқув фаолияти натижалари-таълим бериш натижасида талаба бажариши лозим бўлган ҳаракатлар. Улар аниқ ва феълларда (...айтади,санаб беради, таснифлайди ва ҳ.к) ифодаланиб, олинган натижаларни бир хил маънода ва ҳаққоний баҳолаш, уларни белгиланган мақсадга мос келишини аниқлаш имконини беради.

1.5. Мустақил тайёргарлик учун топшириқ. Улар қисқа маслаҳат ва уларни бажариш бўйича тавсияномалардан иборат бўлган-айтиб беришлар билан берилиши мумкин.

1.6. Назорат шакли: Кузатув, ўқув топшириқларини бажариш, савол-жавоб шакли, тест ва бошқ.

1.7. Ўқув фан бўйича талаба олиши мумкин бўлган, энг юқори балл. Ўқув фан бўйича талаба олиши мумкин бўлган, ҳақиқий балл.

2. Ўқув-методик материаллар ўқув машғулоти мақсади ва мазмунидан ташқари, таълим бериш технологиясига мувофиқ қуйидагиларни ўз ичига олади:

2.1. Ўқув материаллар: маърузанинг қисқа (таянч) чизма ва жадвал кўринишидаги ёзмалари.

2.2. Ўқув гуруҳи учун топшириқ, уларни бажаришнинг кўрсаткич ва баҳолаш мезонлари.

2.3. Талабалар ўқув иш жараёнида амал қилишлари лозим бўлган ахборот берувчи материаллар: (ақлий хужум, гуруҳларда ишлаш) қоидаси; (эссе, реферат ёзишга) талаблар; (кейс ва бошқ.) материаллар.

2.4. Ўзини текшириш учун топшириқлар (тест, савол, топшириқ ва машқлар).

Жорий педагогик назоратни ва талаба томонидан кўзланаётган таълимий мақсадларга эришиш даражасини доимий ўзи баҳолашни таъминлайди. Оралиқ ва якуний назоратнинг савол ва топшириқларни ўз ичига олади.

Ўқув-методик материаллар ҳажми чегараланмайди. Лекин улар катта ҳажмли, яхши тузилмага келтирилган ва графикли рамсийлаштирилган бўлиши керак.

Назорат саволлари

1. Мактабгача таълим педагогикаси фани ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари.

2. ДТС тузилиши ва мазмуни.

3. Ўқуврежаси ва ишчи дастурларга қўйиладиган талаблар.

4. Мактабгача таълим йўналиши бўйича фанлардан ўқув-методик комплекслар тайёрлаш.

5. Таълим мазмунини белгиловчи меъёрий ҳужжатлар.

6. Ўқув дастурига қўйиладиган талаблар.

7. Намунавий ўқув дастурининг мазмуни.

8. Давлат таълим стандартлари таркибий тузилиши.

9. Муаллифлик ўқув дастурлари.

Фойдаланилган адабиётлар :

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.
4. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
5. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов : рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
6. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
7. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлаш-да мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
8. Pedagogika.// М.Тохтаходжаеванинг umumiy tahriri ostida. – Т.: O‘zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.
9. Слостенин В.А. Исаев И Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика. В 2-х ч. – М.:ВЛАДОС, 2003. Ч.1
10. Yuzlikayeva E., Axmedova M., Qurbonova G., Tashmetova Sh., Xushnaza-rova M. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Т.: TDPU, 2013.
11. Юзликаева Э., Мадьярова С., Янбарисова Э., Морхова И.В., Маркендуди М.А. Теория и практика общей педагогики. – Т.: ТГПУ, 2013.

3-Мавзу: Мактабгача таълим фанларини ўқитишнинг инновацион шакллари, метод ва воситалари

Режа:

1. Мактабгача педагогика туркум фанларни ўқитиш мазмунини интеграциялаш.
2. Мактабгача педагогика туркум фанларни ўқитишнинг инновацион метод ва воситалари.
3. Кейс-стади методи

Таянч тушунчалар: мактабгача таълим фанларини ўқитишни интеграциялаш, метод ва воситалар, анъанавий метод, интерфаол методлар, инновацион шакллар.

1. Мактабгача педагогика туркум фанларни ўқитиш мазмунини интеграциялаш.

Таълим олувчиларда дунёни яхлит тасаввур қилиш лаёқатини ривожлантиришда умумлаштирувчи, дунёқарашни шакллантириш имконини берувчи интегратив фанларни яратиш муҳим аҳамият касб этади. **Интеграция** сўзи лотинча *integration-тиклаш, тўлдириш* деган маъноларни англатиб, интеграциялаш эса, бир бутуннинг алоҳида бир-бирига боғлиқ қисмларини илмий билимлар асосида яқинлаштириш, тўлдириш ва юқори даражага олиб чиқишдан иборат жараён. **Интеграциялаш**-умумий билим мазмунини аниқлашда, ўқув дастурлари ва дарсликларни яратишда аҳамият берадиган тамойил. Ўқитишда **интеграция** хар хил фанлардаги асосий тамойиллар ва қонуниятларни ўзаро яқин диалектик бирликда қарашни назарда ушлайди. Шунингдек, мазмуни жиҳатдан бир-бирига яқин фанларнинг ўзаро ва алоҳида бир фаннинг ичидаги материалларнинг орасидаги алоқаларни аниқлаб, талабаларнинг билимини ривожлантириш мумкин.

Тадқиқотчиларнинг таъкидлашича, педагогик жараёндаги интеграция-бу илгарги алоҳида-алоҳида қисмларнинг бирлашиб яхлит ҳолга келитирилиши билан боғлиқ бўлган ривожланиш жараёнининг бир жиҳатидир. Бу жараён мавжуд бўлган тизим доирасида ҳам, янги ҳосил

бўлган тизим дои-расида ҳам кечиши мумкин. Интеграция жараёнининг моҳияти – бу тизим ичидаги ҳар бир элементнинг янгидан сифатли ҳосил бўлишидир. Интег-рациялаш тамойили таълим жараёни барча компонентларининг, тизимдаги барча элементларнинг ўзаро алоқада бўлишини, тизимлар ўртасидаги ало-қанинг бўлишини талаб қилади, мақсадга йўналганликни ишлаб чиқишда, ўқитишнинг мазмуни, шакли ва методларини аниқлашда асосий вазифани бажаради. Интегротив ёндашув педагогик жараённинг ҳар қандай компонентида интеграциялаш тамойилини амалга оширишни билдиради. Интегротив жараёнлар-тизимнинг алоҳида-алоҳида элементларининг ёки тизимларнинг янгидан сифатли ҳосил бўлиш жараёнидир. Дидактика ва тарбия назариясидаги кўплаб тадқиқотлар таълим жараёнини такомиллаштиришнинг аниқ бир йўллари ишлаб чиқишда юқорида кўрсатилган шарт-шароитларга амал қилади.

Сўнги изланишлар натижалари шуни кўрсатадики, интеграция ҳар бир ўқув предмет мазмунини тушунарли бўлишини таъминлайди; ўта мураккаб ёки иккинчи даражали бўлган материални таълим мазмунидан чиқариб ташланишига имконият яратади; ҳар хил ўқув предметларнинг ўқитилишида билимларни такрорланиши олди олинганлиги таълимга ажратилган вақтнинг самаралироқ ишлатилишига олиб келади; дарснинг ҳар бир босқичида талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришга ёрдам беради; ҳар хил фан-ларни ўрганиш жараёнида олинган билимларни битта тизимга бирлаштиришга хизмат қилади, бу эса ўз ўрнида дунёнинг яхлит тасаввурини шаклланишига олиб келади; ўқув режасини кўп предметлилигини бартараф қилиб, назоратни осонлаштиради; таълимга бўлган мотивацияни ўзгартиради; таълимнинг замонавий ташкилий шакллари кўлаш учун қулай имконият яратади; шахсни эркин ривожланиши учун шароитларни шакллантиради.

Талабаларда ҳақиқий илмий дунёқарашнинг шаклланишига барча ижтимоий ва табиий ҳодисаларни ўзаро боғлиқликда кўриб чиқилиши, ўрганилиши орқали эришилади.

2. Мактабгача педагогика туркум фанларни ўқитишнинг инновацион метод ва воситалари.

Метод сўзи грекча тадқиқот, мақсадга эришиш йўли, усули деганидир. Метод-энг умумий маънода-мақсадга эришиш усули, маълум тарзда тартибга солинган фаолият. **Ўқитиш методлари** дейилганда, ўрганилаётган материални эгаллашга қаратилган турли дидактик вазифаларни ҳал этиш бўйича ўқитувчининг ўргатувчи иши ва ўқувчилар ўқув-билиш фаолиятини ташкил этиш усуллари тушунилиши лозим. **Ўқитиш усули-ўқитиш методининг таркибий қисми** ёки алоҳида томони.

Педагогика фани ўқитувчиларнинг ўқитиш методларини ўз холича танлашни тавсия қилмайди. Ўқитиш методлари қуйидаги факторлар асосида танлаб олинishi лозим:

1. Ўқитишнинг мақсади ва вазифалари.
2. Мавзунинг мазмуни.
3. Ўқитиш тамойиллари ва педагогнинг позицияси.
4. Талабаларнинг ўқув имкониятлари.
5. Мавзуни ўрганишга ажратилган вақт.
6. Ўқув муассасалари, аудиторияларнинг моддий таъминланганлик даражаси, жиҳозлар, кўрсатмали қуроллар, техник воситаларнинг мавжудлиги.
7. Ўқитувчининг имкониятлари, назарий ва амалий жиҳатдан касбий тайёргарлик даражаси, педагогик маҳорати, шахсий сифатлари.

Ўқитувчи бу ҳолатларни инобатга олиб, у ёки бу кетма-кетликда оғзаки, кўрғазмали ёки амалий методларни, репродуктив ёки мустақил ишларни бошқариш методларини назорат ва ўз-ўзини назорат методларини танлаш борасида аниқ ечимлар қабул қилади.

Ўқитишнинг анъанавий методлари:

1. Оғзаки методлар (ўқув ахборотларини эшитиш орқали қабул қилиш методлари):

- ҳикоя;
- суҳбат;
- тушунтириш;
- маъруза;
- савол-жавоб

2. Амалий методлар (ўқув ахборотларини амалий меҳнат ҳаракатлари орқали бериш):

- машқ;
- китоб билан ишлаш;
- амалий;
- лаборатория

3. Кўрсатмали методлар (ўқув ахборотларини кўргазмали узатиш ва кўриш орқали қабул қилиш методлари):

- иллюстрация;
- намойиш
- (демонстрация)
- видеометод

Ўқитишнинг замонавий(интерфаол) методлари:

Интерфаол методлар («inter»-ўзаро, "akt"-фаол ҳаракат, фаоллик, таъсирчанлик)-бу ўқитувчи ва ўқувчининг ўқув ўйини шаклидаги ўзаро ҳаракатини ташкил этиш қоидаларининг системаси.

Интерфаол методлар: дискуссия, тренинг ва ўйинлар.

Ҳозирги кунда бу методларнинг ўқитиш шакллари ва усуллари билан бириктирилган модификациялари (ўзгартириш) фойдаланилади. Масалан:

- 1) лекция-дискуссия;
- 2) тренинглар;
- 3) кейс-стади;
- 4) «очик жавоблар билан» муҳокама;
- 5) «яқунланмаган хулоса билан» суҳбатлашиш;
- 6) жуфт бўлиб ёки кичик гуруҳларда ишлаш;

- 7) «ақлий хужум»;
- 8) беллашув;
- 9) график-органайзерлар;
- 10) қоида бўйича ва қоидасиз ўйин;
- 11) ўзининг лойиҳаларини реклама қилиш.

3. Кейс-стади методи

Кейс-стади инглизча case-аниқ вазият, stadi-таълим сўзларининг бирикувидан ҳосил қилинган бўлиб, аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил этиш ва ижтимоий аҳамиятга эга натижаларга эришишга асосланган таълим методидир. Мазкур метод муаммоли таълим методидан фарқли равишда реал вазиятларни ўрганиш асосида аниқ қарорлар қабул қилишга асосланади. Агар у ўқув жараёнида маълум бир мақсадга эришиш йўли сифатида қўлланилса, метод характериға эга бўлади, бирор бир жараёни тадқиқ этишда босқичма-босқич, маълум бир алгоритм асосида амалга оширилса, технологик жиҳатни ўзида акс эттиради.

I. Кейс-технологиясини амалга оширувчи ўқитувчи фаолиятининг босқичлари:

1. Тайёргарлик босқичи:

Аудиториядан ташқарида бажариладиган мураккаб илмий-тадқиқотчилик, услубий ва конструкциялаш фаолиятини ўз ичига олиб, ўқитувчи ҳаракатларининг қуйидаги изчиллиги билан боғлиқ бўлади:

- кейсни яратади (агар тайёр кейсдан фойдаланилмаса);
- таълим технологиясини лойиҳалаштиради ва режалаштиради;
- ўқувчиларни тайёрлайди, уларнинг кейс билан мустақил ишлаши учун ўқув ва услубий таъминотни ишлаб чиқади.

2. Асосий босқич: кейс-технологиясини амалга ошириш:

Ўқитувчи ҳаракатларининг изчиллиги:

- Ишчи дастури асосида ўқув машғулоти шакли, тури ва вақтини белгилайди (амалий машғулот мустақил иш ўқув амалиёти).

-Ўқув машғулоти мақсадини ойдинлаштиради, ўқув машғулотидан кутиладиган натижалар ва педагогик вазифаларни белгилайди.

-Таълимнинг оптимал моделини (белгиланган вақтда ва қарор топган шароитларда қўйилган мақсаднинг амалга оширилишини ва прогноз қилинадиган ўқув натижаларига эришишни кафолатлайдиган оптимал таълим методлари, шакл ва воситалари мажмуи)ни танлайди.

3. Таҳлилий, баҳоловчи босқич:

Яратилган кейс эксперт текширувидан ва баҳосидан ўтиши керак. Қуйидагилар текшириш усуллари бўлиши мумкин:

1. Кейс лойиҳасининг корхона ходими томонидан кўриб чиқилиши ва унда баён қилинган ахборотнинг реал вазиятга мувофиқ келиши, шунингдек келтирилган фактлар талқини ва шу кабиларнинг текширилиши.

2. Экспертлик баҳоси ва ҳамкасблар фикрлари, ўқитувчи-кейсологнинг кейснинг таълимдаги қиммати хусусидаги фикри, уни текширишнинг иккинчи усулидир.

II. Ўқувчилар томонидан кейсни ечиш босқичлари:

Жаҳон тажрибаси кўрсатишича, агар ўқувчиларнинг кейсни ҳал этиш технологияси икки босқичдан иборат бўлса, таълимий мақсадларга эришишда янада кўпроқ самарага эришиш мумкин:

Биринчи босқич – кейсни ҳал этиш бўйича индивидуал (аудиториядан ташқари) иш. *Ўқувчи мустақил равишда:*

1) кейс материаллари билан танишади;

2) тақдим этилган вазиятни ўрганади, изоҳлайди ва асослайди;

3) муаммо ва муаммо ости муаммоларни ажратади, вазиятни тадқиқ ва таҳлил қилиш усуллари танлайди;

4) берилган амалий вазиятни таҳлил қилади; ажратилган муаммони ҳал этиш усуллари ва воситаларини белгилайди ва асослайди;

5) таклиф этиладиган қарорни амалга ошириш бўйича тадбирларни ишлаб чиқади.

Иккинчи босқич – кейс билан биргаликда жамоа бўлиб (аудиторияда) ишлаш. *Ўқувчилар кичик гуруҳларга бўлиниб, биргаликда кейс устида ишлашади:*

1) гуруҳ аъзоларининг вазият, асосий муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари ҳақидаги турли тасаввурларини мувофиқлаштиришади;

2) ечимнинг таклиф этилган вариантларини муҳокама қиладилар ва баҳолайдилар, қўйилган муаммо нуқтаи назаридан ушбу вазият учун энг мақбул вариантни танлашади;

3) муаммоли вазият ечимига олиб келадиган танланган ҳаракатлар йўлини амалга оширишнинг аниқ кадамба-кадам дастурини батафсил ишлаб чиқадилар;

4) тақдимотга тайёрланадилар ва намойиш этиладиган материални расмийлаштиришади.

Ўқитувчининг янги мавзуга тайёргарлик кўришида анъанавий ва замонавий методларни танлаши-бу уларнинг ўзаро алмашинувини (чоғиштиришни) вақт ва дидактик мақсад бўйича мувофиқлаштириш демакдир. Натижада талабаларнинг ақлий ва амалий фаолиятининг юқори даражасини яратишга шароит яратилади. Тўғри қўлланилган методлар объектив воқеликка оид билимларни чуқурлаштиради ва яхлит ҳолда машғулотнинг илмий-назарий даражасини оширади. Кетма-кет сараланган ўқитиш методлари маълум даражада билиш ва касбий қизиқишни ривожлантиришга, мустақил амалий фаолиятни **фаоллаштиришга** олиб келади.

Ўқитиш фаолиятининг ҳар қандай босқичида ҳар доим бир нечта методлар қўлланилади. Фақат бир-икки метод, ёки оғзаки, ёки кўрғазмали, ёки амалий метод қўлланилиши мумкин эмас. Аслида бу методлар ўқитишнинг муайян актида жамулжам чоғиштирилади.

Масалан: мавзу мазмунининг имкониятларини ҳисобга олиб бош вазифа **ўқув-билиш фаолияти** кўникмаларини шакллантириш, ўқишда мустақилликни ривожлантириш бўлса, унда биз биринчи галда бошқа

методлар ёрдамида жорий этиладиган **эвристик** (изланувчанлик) методларини қўллай-миз.

Интерфаол метод нечоғлик ўқитишнинг муайян актини тавсифласа, у шунчалик кўп ўқитиш самарасини таъминлайди. Масалан, педагог асосий метод сифатида **“савол-жавоб”**ни танлайди ва уни ўтказиш мантиқини куради, шунингдек савол-жавоб давомида ўқувчиларнинг фикрлаш қобилиятини ривожлантириш учун **“кластер”** дан фойдаланади, бу эса кутилган самарани беради.

Интерфаол ўқитиш методларларини танлашнинг кейинги муҳим шарти уларни энг мақбул чоғиштириш **мезонларини** ҳисобга олишни тақозо этади.

1. Интерфаол методларни танлаш мезони уларнинг **таълим-тарбияни ривожлантириш масалаларини ечишга юқори** йўналганлигидир. Бу мезон турли хил методларнинг у ёки бу доирадаги вазифаларини ечиш имкониятларини баҳолаш йўли билан жорий этилади, чунки ижтимоий тажриба элементларини ўзлаштиришда уларнинг имкониятлари турличадир.

Интерфаол методларнинг барчаси ўқувчиларнинг фикрлаш мустақиллигини таъминлайди, ўқитишда бир қолипликни ва андозаликни йўқотади, ўқув материалларини эгаллашда назарий билимларнинг ролини бирмунча оширади.

2. Интерфаол методларни танлашнинг навбатдаги мезони уларнинг таълим **мазмунини хусусиятларига мос келишидир. Метод мазмунининг ҳаракатланиш** шакли (Гегель) сифатида ҳам аниқланади. Бир метод ёрдамида мазмуни тўлароқ очиқ берилса, бошқаси уни ижодий ўзлаштиришга имкон тўғдиради, учинчиси-бу мазмун учун яроқсиз бўлиши мумкин.

Интерфаол методларнинг **рўёбга чиқариш** шакллари **жорий этиш воситалари** каби турлича бўлиши мумкин. Масалан, **ақлий ҳужум, танқидий фикрлаш, ажурли арра, менюлар** оғзаки сўз, дарслик ўқиш, кино ёки телевидение, бошқа тасвирий воситалар орқали амалга оширилса,

кластер, синквейн, ўз ўрнингни топ каби методлар ўқитувчининг олдиндан кўрсатиб берган фаолият усулларини такрорлашини тақазо этади.

3.Интерфаол методларни танлашнинг навбатдаги мезони уларнинг **ўқувчилар ўқув имкониятларига тўлиқ мос келишидир**, яъни самарали ўқув фаолияти учун ички ва ташқи шарт-шароитларнинг бирлигини таъминлашдир. Кузатишларнинг кўрсатишича, реал ўқув имкониятларини ўрганишда куйидаги шартларни аниқлаштириш керак бўлади: ўқувчиларнинг мустақил фаолиятига тайёргарлиги (ўқув ишларини режалаштириш, машғулот мақсади ва вазифаларини тўлиқ белгилаб олиш кўникмаси, ўз-ўзини назорат, тескари алоқа ўрнатиш ва кўшимча дидактик жараёни куриш); ўқувчиларнинг ижодий фаолиятига тайёргарлиги (фикрлаш мустақиллиги, ўқув материалидаги асосий ғояни илғаб олиш кўникмаси, топшириқ шартларини белгилаш ва уни ечиш методларини мустақил топиш кўникмаси); ўқишга муносабат ва бошқалар.

4. Интерфаол ўқитиш методларидан фойдаланишда **педагогнинг хусусий имкониятларига мос келиши** лозим. Дарснинг дидактик мақсадларига турли методлардан, уларнинг ўзаро бирикувидан оқилона фойдаланиш эвазига эришиш мумкин. Бошқача қилиб айтганда, методлар компенсаторлик (бири йўл қўйган камчилик бошқаси эвазига йўқотилади, яъни меъёрланади) имкониятларига эга.

5. Интерфаол методларни танлаш мезонларидан яна бири – **уларнинг ўқув жараёнини ташкил этиш шакллари билан мос келишидир**. Ўқитишнинг ялпи (фронтал), гуруҳли ва индивидуал шакллари турлича методларни талаб этади. Масалан, **дебат** методи икки ўқувчи (ёки икки гуруҳча) ўртасидаги баҳс ҳисобланса, **“ақлий ҳужум”** да гуруҳдаги барча ўқувчиларнинг иштироки зарур бўлади. Шунингдек, бу мезон мавзунинг мураккаблик даражасига мос ҳолда шакл ва методнинг ўзаро уйғунлигини таъминлашга йўналтирилади.

6. Интерфаол методларнинг педагогик технология принципларига мос келиши **умумлаштирувчи мезон** ҳисобланади.

Шундай қилиб, ўқитишда анъанавий ва замонвий услублар (методлар) мутонасиб-лигини таъминлаш учун педагогдан на фақат фанини ва унинг методикасини яхши билиш талаб этилади. Балки, замонвий педагогик технологияларни ўзлаштириб бориши, мутахассислиги бўйича илғор педагогик тажрибаларни ва чет эл тажрибаларини ҳам ўрганиб бориш бориш мажбурияти юклатилади.

Ўқитиш жараёнида қўлланиладиган методларга қўйиладиган талаблар. Таълим методлари олдида қуйидаги асосий талаблар қўйилади:

1. Ўқув материални ўрганиш йўли фикр юритишнинг дидактик усулларини, миллий истиқлол ғоясига ҳамда миллий кадриятларга асосланган ахлоқ, хулқ-атворнинг иродавий сифатларини шакллантиришга олиб келиши керак.

Шу талаб нуқтаи назаридан қараганда, таълим методи тарбияловчи характерда бўлиши, яъни билимларни ўзларштиришгагина эмас, балки таълимнинг тарбияловчилик имкониятларини ишга солишга ҳам ёрдам бериши керак.

2. Таълим методи илмий далилар билан равшан ва аниқ асосланган бўлиши лозим. Ана шунда ўқитувчи, бу метод билан ишлашда қандай вазифаларни қўйиб, ҳал қилиш мумкинлигини ва қандай вазифаларни амалга ошириб бўлмаслигини кўра олади. Методнинг илмийлиги ўқувчиларнинг равшан ва аниқ фикр юритишини: материалларни ўзлаштириш жараёнидаги далил-исбот ва муҳокамаларнинг мақсади, воситалари, усуллари, асосий ва иккинчи даражали натижаларни ҳам билдиради.

3. Таълим методларнинг тизимлилиги уларнинг самарадорлик даражасини белгилайди. Ўқув материални ўрганишнинг ҳар қандай алоҳида олинган усули, гарчи, шу дарсда қўлланиш учун жуда қулай бўлса ҳам, ўқитишнинг бошқа методлари билан бирга қўлланилмаганда ўқувчилар ақлининг ўсишига унча таъсир кўрсатмаслиги мумкин.

4. Таълим методлари олдида муқаррар суръатда қўйиладиган яна бир талаб – уларнинг тушунарли бўлишидир. Ўқитиш йўли ўқувчига тушунарли

ва мақбул бўлиши, ўқув материалини ўрганиш усуллари эса унинг билимларни ўзлаштиришдаги ёш имкониятларига мувофиқ келиши лозим.

5. Болани сезги органлари орқали билишга ўргатиш ва ўқув жараёнида кўрсатмали қуроллардан иложи борича кўпроқ фойдаланиш зарурлиги таълим методлари олдига қўйиладиган муҳим талабдир. Таълим методларини таълимни онгли ва фаол шаклда олиб бориш тамойили нуқтаи назаридан асослаш зарурлиги ҳам муҳим талаблардан биридир. Боланинг ўқув машғулотларига онгли муносабатда бўлиши, ўқув материали мазмунини онгли равишда тушуниши, ундаги билиш фаоллиги ва қизиқишининг даражаси ўқитувчининг тушунтириш методларига ва болаларнинг билимларни ўлаштириш усулларига боғлиқ.

6. Таълим методлари олдига қўйиладиган талаблардан яна бири билимларнинг асосли ва пухта бўлишидир. Таълим методлари яхши натижа берадиган бўлиши лозим. Ўқитувчининг тушунтириш ва ўқувчиларнинг ўзлаштириш усули режалаштирилган ёки мўлжалланган натижани бериши керак.

Назорат саволлари

1. Мактабгача педагогика туркум фанларни ўқитиш мазмунини интеграциялаш.

2. Мактабгача педагогика туркум фанларни ўқитишнинг инновацион метод ва воситалари.

3. Кейс-стади методи.

4. Ўқитишнинг мақсади ва вазифалари.

5. Мавзунинг мазмуни.

6. Ўқитиш тамойиллари ва педагогнинг позицияси.

7. Талабаларнинг ўқув имкониятлари.

8. Ўқув муассасалари, аудиторияларнинг моддий таъминланганлик даражаси, жиҳозлар, кўрсатмали қуроллар, техник воситаларга қўйиладиган талаблар.

9. Ўқитишнинг анъанавий методларини изоҳланг.

10. Интерфаол методларни изоҳланг.

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Мавлонова Р., Тўраева О., К.Ҳоликбердиев. Педагогика. – Тошкент: Ўқитувчи, 2001.
2. Подласый И.П. Педагогика 100 вопросов, 100 ответов.- М.: Владос-Пресс, 2001.
3. Ҳасанбоев Ж., Сарибоев Ҳ., Ниёзов Г. Педагогика (ўқув кўлланма). Тошкент: Фан, 2006.

4-Мавзу: Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар

Режа:

1. Маъруза ва маърузанинг аҳамияти.
2. Маъруза ва унинг турлари.
3. Маъруза машғулотларини ўтказиш методикаси.

Таянч тушунчалар: Маъруза, маъруза ҳикоя, маъруза суҳбат турлари маъруза машғулотларига тайёргарлик методика.

1.Маъруза ва маърузанинг аҳамияти

Олий таълим тизимида **маъруза** ўқув жараёнининг ҳам усули, ҳам шакли ҳисобланиб, у талабаларга фан асосларини оғзаки, узвий ва мунтазам сингдиришга хизмат қилади. Маъруза туфайли талаба шу фаннинг моҳиятини тушуниб боради ҳамда уларни эркин фикрлашга, фан устида ўйлашга мажбур этади. Шу сабабли маъруза илмий тафаккурни ривожлантиришнинг ўзига хос мактабига айланади. Маърузани шундай ўқиш лозимки, унинг таъсирида талабаларда шу фанга унинг вазифа ва келажагига нисбатан турли қарашлар, илмий эътиқод, ғоя ва миллий мафкура асослари шакллансин. Бунинг учун ўқитувчи ҳар бир маърузанинг мазмунини фандаги янгиликлар билан бойитиши ва танлай билиши лозим. Маъруза ижобий ҳамкорликка таяниб ташкил қилингандагина самарали натижа беради. Бунинг учун маъруза жараёнида ҳам таълимий, ҳам тарбиявий вазифаларни самарали амалга ошириш йўлларида бири – ўқитувчи билан талабалар ўртасида дўстона, фаол муносабатларни тиклаб олинишдан иборат.

Маъруза (лотин тилида **lectio**-ўқиш) – бирор бир илмий, сиёсий мавзу бўйича ўқув материални оғзаки баён этиш.

Маъруза атамасининг бирнеча маъноси бор:

1. **Маъруза**-ўқув материали, бирор масала, илмий, сиёсий мавзуларнинг изчил тартибли оғзаки **баёни**.

2. **Маъруза** -олий ўқув юртларида ўқув жараёнининг асосий **шакли**.

3. **Маъруза**-омма олдидаги бирор материални баён қилиш учун тайёрланган ахборотлар **мажмуи**.

Маъруза ўқитувчи шахсининг барча бойлиги: онги, ҳиссиёти, иродаси, туйғуси, эътиқоди орқали талабалар ички дунёси билан мулоқотда бўлишининг энг самарали, жонли шаклидир. Бунда ўқитишнинг йўналтирув, ахборот бериш, методологик ва тарбиялаш функцияларини рўёбга чиқаришга ёрдам беради.

Маърузанинг **йўналтирувчи** функциясида талабаларнинг диққати ўқув материалининг асосий қоидалари, уни ўрганишдаги ҳамда бўлғуси касбий фаолиятидаги роли ва аҳамияти, уни ўзлаштириш методларига жалб қили-нади.

Маърузанинг **ахборот бериш** функцияси асосий илмий фактлар, қоида-лар, хулосаларнинг моҳиятини очишда ўқитувчи томонидан амалга оширилади.

Маърузанинг **методологик** функциясини қўллаш тадқиқот методларини қиёслаш, чоғиштиришга, илмий изланишнинг тамойиллари ва ёндашувла-рини аниқлашга ёрдам беради.

Маърузанинг **тарбиявий** функцияси маъруза жараёнида ўқув маатриа-лига ҳиссий баҳо бериш муносабатларини уйғотиш, қизиқишларини ўсти-риш, мантиқий фикрлаш ва исботлашни ойдинлаштириш йўли билан амалга оширилади.

Олий таълимда ўқитишнинг бир шакли сифатида маърузага кўйиладиган **талаблар**:

- маърузанинг ахлоқийлик жиҳати (илмийли к ва ахборотлилик);
- исботлаш ва аргументлаш (аниқ мисолларнинг етарли бўлиши);
- баён қилишнинг эмоционаллиги (талабаларни фаоллаштириш);
- баён қилинадиган масалаларнинг аниқ структураси ва мантиқи;
- методик жиҳатдан ишлаб чиққанлик (асосий фикрларни аниқлаш);
- аниқ, илмий ва адабий тилда баён қилиш;

- аудиовизуал дидактик материалларни фойдаланиш.

Маърузага тайёрланиш:

- маъруза мавзуси бўйича материаллар тўплаш;
- маърузанининг режасини тузиш;
- маърузага материалларни саралаб олиш;
- маъруза конспектини тузиш;
- маъруза машғулотида ўқишнинг технологиясини ишлаб чиқиш.

Яхши маъруза ўқитувчидан жуда катта меҳнатни талаб этади. Камида бир hafta олдин тайёргарлик кўришни бошлаш керак. Бугунги кунда педагогика фани ўқитувчисидан педагогик прогностикадан оптимал фойдаланиш талаб этилади.

Педагогик прогнозлаш (башоратлаш) – бу педагог-тадқиқотчининг экстраполяция (башоратлаштирилаётган объектининг олдинги ва ҳозирги кундаги ривожланиш тенденцияларини ўрганиш ва улардан келажакни шарҳлашда фойдаланиш), моделлаштириш, эксперт баҳоси каби методларга асосланган таълимий-тарбиявий тизимни ривожлантиришни башоратлашга, педагогик назарияларни ривожлантиришга ҳамда педагогик воқелик ва жараёнларни башоратлашга қаратилган илмий-тадқиқотчилик фаолиятидир. *(Андреев В.И. Концептуальная педагогическая прогностика).*

Жамият ҳаётини ривожлантиришнинг ҳозирги босқичида педагогик прогностика ўзининг аниқ белгилаб олган мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, тадқиқ этаётган муаммоларининг мантикий асослари, ривожланиш қонуниятлари, ўзининг таянч методологиясига эга бўлган педагогика фанининг муҳим тармоғи сифатида намоён бўлади. Педагогик прогностика Ўзбекистон Республикасида илмнинг устувор соҳаси сифатида мустақил Давлат ва жамиятнинг тараққиётига хизмат қиладиган узлуксиз таълим тизимини янгидан-янги педагогик назариялар негизида вужудга келган таълим моделлари ва технологиялари билан қуроллантириш асосида кадрлар тайёрлаш самарадорлигини оширишга йўналтирилгандир.

Педагогик прогностика таълим жараёнини педагогик жихатдан таъминлаш, уни янгидан-янги технологиялар билан бойитиш соҳасидаги изланишлари, ўқитувчининг таълим жараёни, ўқувчи фаолиятини мустақил билим олиш сари йўналтиришга раҳбарлик қилиш маҳорати, шахсий сифатларини педагогик-психологик тайёргарлиги, хусусий соҳадаги билимини нутқ, мулоқот, муомала маданиятини ошириш йўлларини таклиф қилиш устида ҳам изланишлар олиб бориши керак.

Педагогик прогностика ўзи тадқиқ қилишга киришган муаммола-рини ҳар томонлама батафсил ёритиши учун ижтимоий-психология, социология, антропология, одам анатомияси ва физиологияси, фалсафа, статистика каби фан соҳаларига таяниб иш кўради. Чунки педагогик прогностика ўз изланишларини амалга ошириш жараёнида худди шу фан соҳаларида аниқланган қонуниятлар, аксиома даражасига кўтарилган илмий ҳақиқатларга асосланади. Айниқса, янги моделлар ва технологияларни ишлаб чиқиш ҳамда тақдим этишда бунга қатъий амал қилинади.

Педагогик прогностика ўқувчи ҳамда ўқитувчининг жонли фаолият кўрсатишини таъминлаш, унинг эркин фикрлаш, ижодкорлик қобилиятини ривожлантиришга йўналтирилган таълим жараёнини ташкил этишни назарда тутди.

Педагогик технологияларнинг кенг диапазонли бўлиши Давлат таълим стандартлари доирасида ўқувчиларга тақдим этиладиган ўқув материалларининг максимум миқдоридаги ижодий ҳамда эвристик даражаларини белгилаш имконини ҳам беради. Шу маънода, педагогик прогностика тафаккур доирасида бугунги кунга қадар ҳукмрон бўлиб келаётган қуруқ методизмдан воз кечиши керак. Бу демак, таълим-тарбия жараёнини бошқаришда педагогик технологиянинг устуворлигини таъминлашдан иборатдир.

Педагогик прогностика янги педагогик технологияларни ишлаб чиқиш ва таълим амалиётига татбиқ этиш жараёнида дидактик бирликлар орасидаги объектив шарт-шароитлар, барқарор ҳолатларни ҳамда

қонуниятларни ҳисобга олади. Чунки дидактик бирликлар орасидаги барқарор қонуниятларни ҳисобга олмасдан туриб, педагогик технологияни жорий этишнинг йўл ва воситаларини кашф этиш мумкин эмас.

Педагогик прогностика педагогик технологияларни таълим жараёнига интенсив тарзда қўллаш механизмини яратгандагина, таълим тизимида мавжуд бўлган барча ҳолатларни қамраб олиш имкониятига эга бўлади. Чунки педагогик технология педагогик прогностика орқали узлуксиз таълим тизимини мувофиқлаштиришга йўналтирилган ҳар қандай назарияни амалиётда қўллашнинг энг қулай ва самарали воситасидир.

Педагогик прогностика шахсни ҳар томонлама ривожлантириш қонуниятларига асосланган ҳолда Давлат таълим стандарти доирасида таълим мазмуни негизининг минимал ҳамда максимал, яъни ижодий ва эвристик, шунингдек, таълимнинг муайян даражаларини эгалланганлик ўзлаштирилганлик натижаларини белгилаб беради.

Педагогик прогностика битирувчи ўқувчиларнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талабларни аниқлашда масалага шахс манфаатлари, шахс, Давлат ва жамият, фан, ишлаб чиқариш эҳтиёжлари нуктаи назаридан ёндашилишини таъминла лозим.

Педагогик прогностика ўқувчиларнинг тайёргарлик даражаси, шахсий сифатлари, кўникмалари, ихтисосликка оид билими ҳақидаги ахборотларнинг аниқлиги ҳамда валитлигини таъминлашни назарда тутиб, назоратнинг янгидан-янги, самарали усулларини таклиф қилишга эришиши талаб этилади. Бунда ўқувчиларнинг ўқув-билув фаолиятини назорат қилишнинг янги ва мукамал технологияларини ишлаб чиқиш ҳамда тақдим этиш кўзда тутилади.

2. Маъруза ва унинг турлари.

Маърузани режалаштиришда унинг қандай маъруза эканлигини ҳамда маъруза мақсадини тўғри аниқлаш ҳам муҳим ҳисобланади. Маърузалар дидактик вазифасига кўра қуйидаги турларга бўлинади.

1. **Кириш маърузаси.** Бундай маърузанинг вазифаси талабаларга фан тўғрисида умумий йўналиш бериш, уларда қизиқиш уйғотиш, қўйилган саволлар бўйича мустақил фикрлаш ва жавоблар излашга йўналтиришдан иборат. Бундай маърузада ташкилий-йўналтирувчи ва мотивацион функциялар устун туради.

2. **Мавзу бўйича маъруза.** Маърузада аниқ бир муаммо ёки мавзу бўйича маълумотлар намоёни этилиб, таҳлил қилинади, хулоса чиқарилиб исботланади. Маърузани режалаштиришда ахборот бериш, ташкилий-йўналтирувчи ва методологик функцияларга кўпроқ эътибор қаратиш талаб этилади.

3. **Яқуний ёки умумлаштирувчи маъруза.** Маъруза мақсади-семестр давомида ўтилган мавзулар бўйича берилган материалларнинг ўзак ғоясини ва моҳиятини максимал даражада қисқа шаклда бериб, объектлар ва ҳолатлар

Таъкидлаш лозимки, замонавий таълим муҳитида маърузаларни олий таълим тизимида ўқишни ташкил этишнинг етакчи формаси эканлиги сақланиб қолган ҳолда, унинг турлари, шакли ва мазмунини интенсив ривожланиши кузатилмоқда.

Очиқ маърузалар – муайян фан бўйича ўқув дастуридаги мавзунини талабалар, шунингдек, шу мавзуга қизиқиш билдирган ва махсус таклиф этилган профессор-ўқитувчилар, олим ва мутахассислар аудиториясида маъруза шаклида ўтказиладиган дарслар очик маърузалар деб аталади. Очиқ маърузаларни ўтказишдан мақсад профессор-ўқитувчиларни тегишли фан, техника ва технологиялари соҳалари бўйича жаҳонда эришилган ютуқ ва янгиликлар билан хабардор бўлишларига эришиш ва улар асосида замонавий педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланган ҳолда маърузаларни тайёрлаш, ўтказиш ва шу тариқа таълим сифатини ошириш ҳамда тайёрланадиган кадрлар рақобатбардошлигини таъминлашдан иборатдир.

Агар ўқитувчи маълумотларни слайдлар кўринишида ёки тарқатма материаллар кўринишида тушунтиришдан олдин берса, ўқитувчи тушунтиргунча талабалар ушбу материалларни икки марта тез ўқиб улгурадilar. Талабалар ўзлари маълум миқдорда бўлсада ўқиб олгач, маърузачининг тушунтиришларига кам эътибор беришади. Шу сабабли, агар олдин тушун-тириб, кейин ўқув-визуал материаллар орқали тушунтириш такрорланса, энг яхши натижага эришилади.

Маъруза турлари ва унинг ўзига хос хусусиятлари

Маъруза турлари	Ўзига хос хусусиятлари
Кириш маърузаси	Ўқувчиларда ўқув фани тўғрисидаги умумий тасаввурларни шакллантириш
Маълумотли маъруза	Ўқувчиларда муаммога доир маълумотларни ахборий-рецептли тарзда тақдим этиш
Анжуман-маъруза	Ўқувчилар томонидан ўқув материални изланишли тарзда ўзлаштирилишига эришиш
Муаммоли-маъруза	Ўқувчиларга муаммоли савол, муаммоли вазият ва муаммоли топшириқларни тақдим этиш орқали ўқув бирликларини баён этиш
Маъруза-мунозара	Фикрлар алмашинувини ташкил этиш асосида маъруза қисмларини ўзлаштиришга эришиш
Визуал-маъруза	Визуал-материалларни тақдим этиш орқали ўқувчилар томонидан материални ўзлаштиришга эришиш
Конспектли-маъруза	Ўқувчилар томонидан ўқув материални ўзлаштиришга эришиш мақсадида тушунтириш билан бирга энг асосий қисмларини ёздириб бориш
Маслаҳатли-маъруза	Савол ва жавоблар тарзида маъруза машғулотини ташкил этиш
Бинар-маъруза	Муаммо юзасидан тадқиқот олиб борган мутахассис-олим билан биргаликда маърузани ташкил этиш

Маъруза ва унинг ўзига хосликлари

Маъруза-педагогик фанларни ўқитишнинг асосий шакли ҳисобланиб, куйидаги вазифаларни амалга оширишга имкон беради:

- 1) йўналтирувчи: ўқувчиларни ўқув материалининг асосий жиҳатларига эътибор қаратишга имкон бериш;
- 2) ахборот: ўқитувчи маъруза вақтида муаммони, муаммо билан боғлиқ асосий далил ва хулосалар моҳиятини очиқ беради;
- 3) методологик: маъруза жараёнида муаммонинг фалсафий-назарий асослари намоён этилади.
- 4) тарбияловчи: ўқувчиларда тинглаш, идрок этиш, мунозарада иштирок этиш маданиятини шакллантириш;
- 5) ривожлантирувчи: ўқувчиларда мантикий фикрлаш, хулосалар чиқара олиш қобилиятини ривожлантириш.

Маъруза методида кўзланган асосий мақсад - ўқувчиларда билимни мустақил эгаллаш қобилиятини ҳосил қилишдир.

Маъруза янги билимни ўтишда унинг қисмларини умумлаштиришда, мураккаб қонун-қоидаларни яқунлашда, муаммоли масалаларни ўрганишда, ўқув фанлари ўртасидаги ўзаро алоқани ўрганишда қўлланилади.

Маърузанинг мазмунли, самарали бўлиши учун:

- аниқ, ўйлаб тузилган режани ўқувчиларга таништириш;
- режанинг ҳар бир қисми бўйича берилган маълумотни яқунлаш;
- баён ўқувчиларга тушунарли ва кўرғазмали, ёрқин бўлиши;
- баён ўқувчиларда муҳим ўринларни билиб олишга қизиқиш уйғотадиган бўлиши керак.

Маърузани шундай ўқиш лозимки, бунинг таъсирида талабаларда шу фанга унинг вазифа ва келажагига нисбатан турли қарашлар, илмий эътиқодлар вужудга келиши ва шаклланиши даркор шундай экан, ўқитувчи маъруза ўқиш жараёнида тингловчиларнинг таркибини ҳисобга олган ҳолда, унинг илмий томонига алоҳида эътибор бериши ва талабаларнинг қизиқиши ва интилишларига қулоқ солиши лозим.

Ўқилаётган маърузаларнинг тарбиявий таъсирининг яънада юксак бўлиши ўқитувчининг ёшлар олдидаги обрўсига, шахсий сифатларига, илмий истеъдодига, таълим соҳасидаги тажрибаси, маҳоратига ва талабалар билан ўрнатилган дўстона муносабатларига боғлиқдир.

Бундан ташқари дарс ва маърузанинг самарали натижаси ўқувчи ва талабаларнинг ўқув жараёндаги рухий ҳолатларини қай даражада ҳисобга олинишига ҳам боғлиқ. Шундай экан, таълимни самарали ташкил этиш, унинг дарс, маъруза ва бошқа шаклларида ўқитиш жараёнида ўринли фойдаланишлари учун шубҳасиз, ўқитувчининг педагогик маҳорати, педагогик маданияти, ўз предметини пухта билишлиги ва ўқувчи талабалар билан умумий тил топа олишлиги ғоят катта аҳамиятга эгадир.

3. Маъруза ва маърузачига қўйиладиган педагогик талаблар. Маърузани муваффақиятли ўқиш, маърузани таълимий ва тарбиявий вазифаларини тадбиқ этиш, кўп жиҳатдан маърузачи ва талабалар аудиторияси ўртасидаги мулоқатга боғлиқ бўлади.

Маърузачи ва талабалар ўртасидаги мулоқатни юзага келтириш учун учта гуруҳ шартлари мавжуддир.

Биринчи гуруҳ шарти маъруза мазмуни ва тузилишига боғлиқ бўлади. Буларга қуйидагилар киради.

Маърузаларга уларни ўтказишга қатъий талаблар қўйилади:

1. Маърузани мазмуни ва тузилиши аниқ ишлаб чиқилган бўлиши керак.
2. Маъруза аниқ режа асосида ташкил этилиши.
3. Маъруза илмий фактлар ва маълум отларга бой бўлиши керак.
4. Маърузада фан-техниканинг энг сўнгги янгиликлари ёритилиши зарур.
5. Маъруза учун материаллар чуқур ўрганилган ҳолда танланиши керак.
6. Маъруза мазмуни асосий тушунчаларни ёритишга қаратилган бўлиши керак.

7. Маърузада илмий адабиётлар таҳлили, ўтилаётган мавзунини дарсликда ёритилишига объектив баҳо бериш зарур.

Иккинчи гуруҳ шартлари маърузачинини сифатларига қаратилган талаблардир:

1. Маърузачи аниқ ғоявий ва илмий билимларга эга бўлиши.

2. Маърузачи умумий ва илмий, интеллектуал салоҳиятга эга бўлиши керак.

3. Маърузачи маърузадаги маълумотларни эркин ҳолда ўзлаштирган бўлиши зарур.

4. Маърузачи ўз предметини чуқур билиши ва илмий иходга қизиқувган бўлиши зарур.

5. Маърузачида лекторлик маҳорати, билим ва малакалар узвийлиги, боғлиқлиги (ўқувчи талабалар диққатини ўзига жалб этиш, талабаларни фикрлаш фаолиятларини йўлга солиш ва бошқалар) мавжуд бўлиши керак.

6. Маърузачида мулоқатга киритиш малакалари ва ташкилотчилик сифатлари мавжуд бўлиши керак.

7. Маърузачинини нутқи грамматик ва орфоэпик жиҳатдан саводхон ва тўғри бўлиши, унинг нутқи аниқ, ифодали, тушунарли ва аудиториядагилар учун эшитиларли бўлиши зарур.

8. Маърузачинини нутқ суръати (темп) талабаларга маърузани тушунишлари ва асосий мазмунни ёзиб олишлари учун мос бўлиши керак.

9. Маърузачи талабалар билан хушмуомила ва у билан бирга талабчан муносабатда бўлиши лозим.

Учинчи гуруҳ шартларига қуйидагилар киради:

1. Маъруза соатларини тўғри тақсимланиши.

2. Ўқув жараёнини ўз вақтида, сифатли материаллар билан таъминлаш.

Юқорида санаб ўтилган уч гуруҳ шартлари биргаликда амалга оширилсагина, ҳамма талабларга жавоб берадиган маърузани ўтиш мумкин бўлади.

Маъруза, асосан ижтимоий фанларни ўқитиш жараёнида кулланмоқда. Маъруза дарсларини ташкил этиш анча мураккаб ва кўп меҳнат талаб қиладиган ишдир. Маъруза дарси тажрибали, юксак даражада педагогик маҳорат асосида ташкил этилади. Маърузадан фақат фан, ўқув предмети асослари борасидаги маълумотлар бериб қолмасдан, балки ўқувчиларни ижтимоий-ғоявий жиҳатдан тарбиялаб бориш талаб этилади. Маъруза жараёнида асосий эътибор ўқувчиларнинг мустақил фикрлаш қобилиятини ривожлантириш, билим ва фаолият малакасини оширишга қаратилган.

Мактаб амалиётида маърузанинг қуйидаги турларидан кенг фойдаланилмоқда: маъруза-хикоя, маъруза-сухбат, маъруза-мунозара ҳамда оммавий маъруза. Маърузалар ёзма шаклда ифода этилади. Шу боис маърузачи-ўқитувчида маъруза мавзуси юзасидан режа ҳамда конспект бўлиши лозим.

Назорат саволлари

1. Маъруза ва маърузанинг аҳамияти.
2. Маъруза ва унинг турлари.
3. Маъруза машғулотларини ўтказиш методикаси.
4. Маърузага қўйиладиган **талаблар**:
5. Якуний ёки умумлаштирувчи маъруза.
6. Маъруза ва унинг ўзига хосликлари

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Очилов М., Очилова М. Олий мактаб педагогикаси. – Т.: “Алоқачи” нашриёти, 2008.
2. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Т.: Фан, 2008.
3. Голиш Л.В., Файзуллаева Д.М. Педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш. – Т.: ТДИУ, 2010.
4. Тохтаходжаева М., Нишонова С., Ҳасанбоев Ж., Мадьярова С., Кальдыбекова А ва бош. Педагогика. – Т.: Молия, 2008.
5. Бордовская Н., Реан А. Педагогика. – СПб.: Питер, 2009

5-Мавзу: Семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси.

Режа:

1. Семинар машғулотларини ташкил этиш
2. Амалий машғулотларни ўтказиш технологияси
3. Лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси

Таянч тушунчалар: Семинар машғулотларини ташкил этиш, семинар машғулотларига тайёргарлик, амалий машғулотларни технологияси; лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.

1. Семинар машғулотларини ташкил эти

Олий таълимда ўқитишнинг яна бир шакли-бу **семинар** машғулотидир. Семинар машғулотлари қуйидаги **вазифаларни** ечишга қаратилган бўлади:

- маърузада баён қилинган назарий қоидаларни мустаҳкамлаш;
- фан бўйича билимларни кенгайтириш ва чуқурлаштириш;
- талабаларнинг илмий-тадқиқот, билиш қобилиятларини ўстириш;
- назарий ўқитиш жараёнида эгаллаган билимларининг амалиётда

тан олиниши.

Семинар машғулотларининг уч тури фарқланади: семинаролди машғулот, семинар ва махсус семинар.

Семинаролди машғулотлари, асосан, талабаларни мустақил ишнинг ўзига хос хусусиятлари билан таништириш мақсадида ўтказилади. Унда адабиётлар, маълумотнома-адабиётлар ва бошқа манбалар билан ишлаш усуллари ўргатилади, талабаларни бошланғич шаклда илмий-тадқиқот ишларига ўтишга ҳозирлайди. Семинаролди машғулотлари семинар машғулотларининг тайёргарлик шакли ҳисобланади ва одатда биринчи курсларда ўтказилади.

Семинар олди машғулотларида ўқитувчи етакчилик қилади, чунки талабалар муайян ихтисослик бўйича ўқув ишларига кам эътибор берадилар, шунинг учун ҳам етарли даражада ташаббус кўрсата олмайдилар.

Семинар машғулотларида семинаролди машғулотларига нисбатан ўта муҳим вазифалар ҳал қилинади. Масалан, айрим семинарлар тематик боғлан-ган муайян мунтазам курсни чуқур ўрганишни мақсад қилиб қўяди. Бошқа-лари эса бирор мавзунини ёки курснинг алоҳида ва ниҳоятда муҳим ва умумий бўлган мавзуларини методологик жиҳатдан ишлаб чиқишга бағишланган бўлади.

Махсус семинарлар маъруза мавзуларига алоқадор бўлмайди ва бирор фаннинг дастури мазмунига кирмайди. Одатда фаннинг хусусий масалала-ринини чуқур ўрганиш мақсадида қўлланилади.

Семинар машғулотларида ўқитувчи ҳам ташкилотчи, ҳам маслаҳатчи, ҳам нотик, ҳам танқидчи, ҳам тарбиячи вазифасини бажаради.

Ўқитувчининг семинар машғулотига таёргарлик кўриши ва ўтказиши бўйича маслаҳатлар:

- машғулотнинг мақсад ва вазифасини аниқлаш;
- семинарнинг мазмунини теран ўрганиш;
- талабанинг керакли маълумотларни топиши учун адабиётларни тўғри танлаш;
- саволларни тўғри шакллантириш;
- талабаларининг семинар саволлари ва адабиётлари билан 10-14 кун олдин таништириш;
- талабаларни оғзаки жавоб бериш билан бирга кўрсатмали материаллардан ҳам фойдалана олишга йўналтириш;
- гуруҳнинг семинар машғулотига тўлиқ тайёр бўлишини таъминлаш;
- машғулотда ҳамкорлик ва ҳамжиҳатлик муҳитини ўрнатиш;
- талабаларни мустақил фикр юритишга, ҳар бир савол бўйича ўзининг хулосасини қилишига ўргатиш;

- ҳар бир талабага ҳар хил иш турларини ишлаб чиқиш. Масалан, тақриз, чиқишларни муҳокама қилиш, кроссворд ечиш ва ҳ.
- ҳар бир саволни муҳокама қилишга ажратиладиган вақтни белгилаш ва уни талабаларга олдиндан эслатиб қўйиш;
- машғулот якунида материалларни тизимлаштириш, таҳлил қилиш;
- семинар машғулотига қатнашган талабаларни баҳолаш;
- машғулот якунидан сўнг уни ўзи таҳлил қилиш, ютуқ ва камчиликларини аниқлаш.

Семинар машғулотларининг вазифаси-дарсларда баён қилинган назарий фикрларни конкретлаштириш, чуқурлаштиришдан, ўқувчилар билимини текшириш ва мустаҳкамлашдан, адабиётни ўрганиш кўникмасини ҳосил қилиш, уни конспект қилиш, суҳбатлар, докладлар, ота-оналар учун консультацияларнинг план ва конспектларини тузишдан, курснинг конкрет темасини оғзаки баён қилиш қобилиятига эга бўлишдан иборатдир.

Семинар машғулотлари учун курснинг энг муҳим ва мураккаб масалалари шунингдек, адабиётларда етарли даражада тўлиқ ёритилган ва ўқувчиларнинг ўзлари мустақил равишда ўргана олишлари мумкин бўлган масалалар танлаб олинади.

Семинарнинг ҳар бир темаси бўйича ўқувчиларга адабиётлар рўйхатини бериш, топшириқнинг характерини белгилаш, уни бажариш плани ва ҳисобот формасини кўрсатиш керак. Адабиётларни ўрганаётганда ўқувчилар конспект ёки ота-оналар учун консультацияларнинг текстларини тузадилар.

Семинар машғулотларини қуйидагича ташкил этиш мумкин: аввало ўқитувчи семинарнинг вазифаси ва уни ўтказиш тартибини белгилайди. Сўнгра нутқ сўзлаш учун ўқувчиларга сўз беради. Шундан кейин иштирок этувчилар нутқ сўзлаганларга саволлар беради, улар жавоб қайтаришади. Кейин бошқа ўқувчилар нутқ мазмунига хараakterистика бериб, уни тўлдирдилар (ютуқ ва камчиликлар кўрсатилади). Ўқитувчи семинарни якунлар экан, асосий нутқни баҳолайди, унинг мазмуни, ифода формаси

кўргазмали куруллар (жадваллар, расмлар, фотосуратлар ва бошқалар) дан фойдаланиш даражасига характеристика беради, шунингдек, бошқа ўқувчиларнинг нутқлари тўғрисида ҳам фикр мулоҳазасини айтади. Машғулот сўнгида қўйилган вазифа қандай бажарилганлигини айтиб ўтиш ва навбатдаги семинарга тайёрланиш учун тавсиялар бериш муҳим.

Маъруза мавзу бўйича қилинадиган суҳбат, семинар бўлиб, бу ўқитувчи раҳбарлигида ўтказиладиган амалий машғулот ўқувчиларда мустақил фикрлаш, мустақил фаолият кўрсатиш, дарслик билан мустақил ишлаш, ижодий фикрлаш қобилиятининг ривож топишига ёрдам берадиган даражада бўлиши лозим.

Семинарларни ташкил этишдан кўзланган мақсад ўқувчиларнинг мустақил ишларини янада ривожлантириш, айрим мавзулар юзаси дан кенг ва чуқур маълумот бера оладиган манбалар устида ишлай олишлари ҳамда шу асосда келажак фаолиятларида зарур адабиётлардан фойдалана олиш кўникма ва малакаларига эга қилишдан иборатдир.

Семинар машғулоти ўқувчилар томонидан у ёки бу мавзу бўйича маърузалар тайёрлаш ҳамда уни синф ўқувчилари билан муҳокама қилиш йўли билан олиб борилади.

Семинарларга 2-3 ҳафта тайёргарлик кўрилади. Ўқувчилар адабиётларни ўрганадилар, материал йиғадилар, турли кузатишлар ўтказадилар, ўз ахборотлари юзасидан тезислар тузадилар.

Семинар машғулоти ўқитувчи раҳбарлигида ўтказилади. У ўқувчилар ишини йўналтириб туради, мавзуга оид саволлари юзасидан ташкил этилган муҳокамани яқунлайди. Зарур қўшимча мулоҳазалар билдиради, материални муайян тизимга солади. Маъруза қилган, муҳоқамада қатнашган ўқувчилар фаолияти баҳоланиб борилади.

Семинар машғулоти ўқувчилар эътиборини дарсга жалб этиш, уларнинг қизиқишини орттириш, уларни мустақил ишлашга, фикрлашга ўргатиш, дарсни фаоллаштириш ҳамда ўқувчилар ақлий қобилиятларини ўстиришда муҳим ўрин тутаяди.

Семинар ва унинг ўзига хосликлари

Семинар-бу ўқитувчини таълим оловчилар билан фаол мулоқотга киришишига йўналтирилган, назарий билимларни амалий фаолиятда амалга ошириш учун зарурий шарт-шароитни таъминловчи таълимни ташкил этиш шаклидир.

Семинар куйидаги мақсадларга эришиш учун қўлланилади:

- 1) назарий материални тартибга солиш;
- 2) билимларни мустаҳкамлаш;
- 3) кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш;
- 3) билимларни назорат қилиш.

Семинар машғулотига тайёргарлик кўриш ва ўтказиш

Семинар машғулотига тайёргарлик кўриш ва ўтказишда куйидаги саволларга жавоб топилади:

1. Нима учун?-Семинарни ташкил этишдан кўзланган мақсад.
2. Қандай тарзда?-Семинарни олиб бориш технологиясини ишлаб чиқиш.
3. Нимани муҳокама қилиш?-Семинарни олиб бориш вақтида муҳокама қилинадиган материаллар мазмуни.
4. Қандай омилларни ҳисобга олиш зарур?-Семинарни ташкил этиш жараёнида маълум омилларни ҳисобга олиш.

Семинар турлари ва унинг ўзига хос хусусиятлари

Семинар турлари	Ўзига хос хусусиятлари
Маъруза(доклад)ли семинар	Семинар машғулоти ўқувчиларнинг маърузаларини тинглаш ва мунозара шаклида ўтказилади.
Диалогли семинар	Семинар машғулоти оммавий ва индивидиудал савол-жавоблар тарикасида ташкил этилади
Рефлексив семинар	Семинар машғулоти мавзуга доир маълумотларни муҳокама қилиш ва аниқ хулосаларга келиш тарзида ўтказилади.

Семинар-фикрлар алмашуви	Семинар машғулоти ташкил этишда манбалардан фойдаланилади ва турли фикрларни шакллантиришга эришилади
Семинар-иллюстрация	Семинар машғулот манбалар билан ишлаш тарзида ташкил этилади ва материаллар иллюстрация тарзида намойиш этилади.
Эвристик семинар	Семинар изланишли-топшириқли тарзда ташкил этилади.

2. Амалий машғулотларни ўтказиш технологияси

Амалий машғулотлар ўқувчи-талабаларни бирор-бир мавзу бўйича билимларини амалий жихатдан мустаҳкамлаш учун ўтказилади.

Амалий машғулотлар-педагогикадаги мустақил таълим шаклидир. Амалий машғулотларни ўзига хос хусусиятлари шундаки қуйиладиган вазифа, ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятини ташкил этишни биргаликда амалга оширишни кўзда тутди.

Амалий машғулотларда тор доирадаги амалий характерга эга бўлган масалалар ҳал этилади.

Ўқитувчи амалий машғулотларда ўқувчилар фаолиятини ташкил этиш, уларга топшириқларни бажаришга ёрдам беришдан иборат бўлади.

Амалий машғулотларда ўқувчиларни ташкил этишнинг фронтал, гуруҳли, якка қолда, жуфтли ишлаш шаклларида фойдаланилади. Бу эса ўқитувчига алоҳида ўқувчиларда турли малака ва кўникмаларни мустаҳкамлашга ёрдам беради.

3. Лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси

Лаборатория машғулотлари олий ўқув юрти ўқитувчиси раҳбарлиги остида олган ўқув ахборотлари (маъруза ва мустақил ишлари)ни чуқурлаштириш, таҳлил қилиш, кенгайтириш, қўллаш ва ўзлаштиришни назорат қилиш шакли;

Лаборатория машғулотларининг асосий тавсифи шундаки, унда талабалар мустақил равишда вазифа бажарадилар ёки эксперимент

ўтказадилар. Илмий-техник тараққиёт шароитида лаборатория ишлари талабага назарий билимларни қўллаш механизмини чуқур ва кўрғазмали ўрганиш имконини беради. Лаборатория машғулоти талабада тадқиқот ўтказиш кўникмаларини шакллантиради, фан ва техникага ижодий ёндашишни таъминлайди, экспериментнинг умумий методикасини эгаллашга имкон беради.

Лаборатория машғулотларини ўтказишда қуйидаги дидактик **тамоийилларга** амал қилинади:

- лаборатория машғулотларини режалаштира олиш ва ўтказиш олиш;
- лаборатория машғулотларининг мақсадини аниқ белгилаб олиш;
- фан ва ишлаб чиқариш бўйича билимларни чуқурлаштириш имкониятларига талабаларда қизиқиш уйғотиш;
- талабада натижани мустақил равишда қўлга киритиш имкониятини таъминлаш;
- талабани назарий жиҳатдан тайёрлаш;
- лаборатория машғулоти нафақат конкрет мавзу бўйича билимларни яқунлаш, балки талабаларни тарбиялаш манбаи ҳамдир

Лаборатория ўқув ишини ташкил этишнинг асосий шакллари билан бири бўлиб, экспериментал тавсифдаги мустақил топшириқларни ўқувчиларнинг профессор-ўқитувчи билан биргаликда бажаришини ўзида акс эттиради.

Лаборатория машғулотининг бош мақсади-бирор бир фанга доир назарий қоидаларни амалий жиҳатларини очиқ бериш; ўқувчиларнинг ўрганилаётган қонуниятларни ўзига хосликлари ва намоён бўлиш шакллари чуқур тушунишларини таъминлаш; бўлажак мутахассисларда ўрганилаётган объект билан амалий мулоқотга киришиш кўникмасини шакллантиришдир. Лаборатория машғулоти ўқувчиларнинг илмий дунёқарашини шакллантиришда муҳим роль ўйнайди.

Янги билимни эгаллаш бўйича ўтказиладиган лаборатория машғулоти қуйидаги методик приёмлар орқали амалга оширилади:

- машғулоти мавзуини ва амалга ошириладиган вазифаларни аниқлаш;

- машғулот тажриба-босқичларини аниқлаб олиш;
- машғулотнинг боришини, ишнинг техник хавфсизликка риоя қилинган холда бажарилишини кузатиб бориш;
- машғулотни яқунлаш, асосий хулосани баён этиш.

Лабораторияда ўтказиладиган машғулот-тажриба ўқувчиларнинг ҳозирги даврдаги ишлаб чиқаришнинг илмий асосларини, тажрибада қўлланадиган асбобларга онгли муносабатда бўлиш кўникмасини, техник билимни эгаллаб олишларига замин яратади.

Бу машғулотда ўқувчилар ўқитувчининг топшириғи бўйича асбоблардан фойдаланиб, бирор ходисани режа асосида тадқиқ этадилар. Амалий машғулотларда мавзунинг йирик қисмлари ўрганилади. Бу-умумлаштирувчи тарзда бўлади. Мазкур иш фақат синфда эмас, балки синфдан ташқарида ҳам амалга оширилади.

Лаборатория машғулоти қуйидаги приёмлардан ташкил топади:

- машғулот мақсадини белгилаш;
- бажариладиган ишни, унга раҳбарлик қилиш тартибини белгилаб олиш;
- иш тугагач, уни яқунлаш.

Лаборатория машғулоти жараёнида ўқувчилар дарслик ва ўқув қўлланмалардан фойдаланишлари, ўқитувчи билан маслаҳатлашишлари мумкин.

Назарат саволлари

1. Семинар машғулотларини ташкил этиш.
2. Амалий машғулотларни ўтказиш технологияси.
3. Лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.
4. Семинаролди машғулотлари.
5. Ўқитувчининг семинар машғулотига таёргарлик кўриши ва ўтказиши бўйича маслаҳатлар.
6. Машғулотнинг мақсад ва вазифасини аниқлаш.
7. Семинарнинг мазмунини теран ўрганиш.

8. Талабанинг керакли маълумотларни топиши учун адабиётларни тўғри танлаш.

9. Саволларни тўғри шакллантириш технологияси.

10. Талабаларни оғзаки жавоб бериш билан бирга кўрсатмали материаллардан ҳам фойдалана олишга йўналтириш технологияси.

11. Гуруҳнинг семинар машғулотида тўлиқ тайёр бўлишини таъминлаш.

12. Машғулотда ҳамкорлик ва ҳамжиҳатлик муҳитини ўрнатиш.

13. Талабаларни мустақил фикр юритишга, ҳар бир савол бўйича ўзининг хулосаси бўлишига ўргатиш.

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Файбуллаев Н.Р., Ёдгоров Р. Педагогика (ўқув қўлланма). – Тошкент, 2005.

2. Ҳасанбоев Ж., Сарибоев Ҳ., Ниёзов Г. Педагогика. – Тошкент, 2006.

3. Турсунов И., Нишоналиев У. Педагогика курси. – Тошкен: Ўқитувчи, 1997.

4. Педагогика (қўлланма)/ Мунавваров А. таҳрири остида. – Тошкент: Ўқитувчи, 1997.

5. Ёдгоров Р. Маърузанинг таълимий ва тарбиявий имкониятлари// Таълим ва тарбия журнали. – 1997. - № 1-2.

6-Мавзу: Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси.

Режа:

1. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш
2. Мустақил таълимнинг турлари.

Таянч тушунчалар: мустақил ишлар ,мавзулар танлаш, талабаларни мустақил ишларига раҳбарлик қилиш, мустақил ишларни расмийлаштириш тартиби, мустақил ишларни қабул қилиш.

1. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш

Мустақил Республикамизда таълим-тарбия тизимини ислоҳ қилиш, уни ривожлантириш, “Кадрлар тайёрлаш миллий Дастури”ни амалга ошириш, ёшларга замонавий талаблар даражасида билим ва тарбия бериш, талаба-ёшлар онгида юксак маънавий-ахлоқий фазилатларни камол топтириш халқимизнинг билим салоҳиятини юксалтириш ҳозирги куннинг энг долзарб вазифаларидан биридир. Бу вазифаларни бажариш эса, олий таълим тизимида ва ишлаб чиқаришда янги техника ва технологиялардан фойдалана оладиган, сиёсий онги ва сиёсий маданияти юксак бўлган малакали, рақобатбардош кадрларни тайёрлаш демакдир. Ўзбекистон республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий Дастури” талабадан мустақил фиклашни, эшитган ўқув ахборотларни ижодий умумлаштиришни, муҳим қисмларини ажрата билишни, адабиётлар устида мустақил ишлашни ва доимий асосий маълумотларни ёзиб боришни талаб этади.” Бугунги кунда талабаларга таълим-тарбия бериш ўқув ишларининг ажралмас қисми бўлиб, у услубий ишлари мустақил билим олиш усуллари, ва воситаларини такомиллаштиришга қаратилиши зарурлиги ҳақидаги талаб янада долзарб масала бўлиб қолмоқда”.¹ Талабаларнинг мустақил интеллектуал меҳнатини фаоллаштириш унинг форма ва методларини олий ўқув юртларида

¹ Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” Т.1997 й.

ўқитилаётган ҳар бир фаннинг хусусиятига қараб ташкил этиш талаб сифатида қўйилган.

Мустақил иш-таълимни ташкил этиш шаклларида бири бўлиб, бунда талабалар ўз олдларига у ёки бу вазифаларни, мақсадларни онгли равишда қўйиб, фаолиятни режалаштиради ва уни амалга оширади.

Мустақил иш-ўқитувчининг топшириғи ва унинг раҳбарлигида ўқув вазифасини ҳал этадиган таълимни ташкил этиш шакли. Мустақил иш қўйилган мақсад билан боғлиқликда талабаларнинг аниқ фаолиятини ташкил этиш ва амалга оширишдир. Талабаларнинг мустақил ишлари уларнинг юқори даражадаги фаоллик, ижодийлик, мустақил таҳлил, ташаббускорликка асосланган фаолиятларидир.

Илмий тадқиқот натижалари асосида мустақил таълимга куйидагича таъриф берилди: **мустақил таълим**-ўқув материални мустақил узлаштириш, мураккаблик даражаси турлича бўлган топшириқлар, амалий вазифаларни аудиторияда ҳамда аудиториядан ташқарида ижодий ва мустақил бажариш асосида назарий билим, амалий кўникма ва малакаларни шакллантиришга қаратилган тизимли фаолиятдир.

Мустақил таълим самарадорлигини ошириш талабанинг ўқитиш воситалари билан таъминланганлигига боғлиқ бўлади.

Мустақил иш-ўқитувчининг топшириғи ва унинг раҳбарлигида ўқув вазифасини ҳал этадиган таълимни ташкил этиш шакли. Мустақил иш қўйилган мақсад билан боғлиқликда талабаларнинг аниқ фаолиятини ташкил этиш ва амалга оширишдир. Талабаларнинг мустақил ишлари уларнинг юқори даражадаги фаоллик, ижодийлик, мустақил таҳлил, ташаббускорликка асосланган фаолиятларидир.

Профессор-ўқитувчининг роли талабаларда ўз-ўзини ривожлантириш, мустақил билим олиш ва инновацион фаолиятни шакллантиришга имкон берувчи кўникма ва малакаларни эгаллаш мақсади билан боғлиқликда мустақил ишни ташкил этишда намоён бўлади.

Талабанинг роли фанга доир билим, кўникма ва малакаларни мустақил эгаллаш, муаммони шакллантира олиш ва уни ҳал этишнинг оптимал йўлини излаб топишга қобилиятли ижодкор шахс бўлишда ақс этади.

Мустақил иш қуйидаги вазифаларни мувафаққиятли ҳал этишга имкон бериши лозим:

1) талабаларда ўқув дастурини ўзлаштиришга доир мотивацияни ҳосил қилиш;

2) таълим олувчиларда билим олишга доир масъулиятни ошириш;

3) талабаларда умумий ва касбий лаёқатларни ривожлантиришга имкон бериш;

4) таълим олувчиларда мустақил билим олиш, ўз-ўзини бошқариш ва ўз-ўзини ривожлантиришга қобиятлиликни шакллантириш учун шароит яратиш.

Аудиторияда амалга ошириладиган мустақил ишлар

1) маъруза машғулотларида бажариладиган мустақил ишлар;

2) амалий машғулотларда бажариладиган мустақил ишлар.

Аудиториядан ташқарида бажариладиган мустақил ишлар

1. Конспектлаштириш.

2. Адабиётлардан реферат тузиш.

3. Китоб ва мақолаларга аннотация ёзиш.

4. Доклад, реферат ва назорат иши.

Мутахассислар тайёрлаш тизимини тубдан қайта қуришда, ўқув-тарбия жараёнининг аҳамиятини оширишда талабаларнинг мустақил ишлари муҳим ўрин эгаллайди.

2. Мустақил таълимнинг турлари.

Педагогикага оид адабиётларда мустақил ишларнинг қуйидаги турлари қайд қилинади:

- намуналар бўйича мустақил ишлар;
- реконструктив-вариатив;
- эвристик (қисман, ижодий);

- ижодий тадқиқот.

Намуналар бўйича мустақил ишлар типик вазифаларни, турли машқларни намуна асосида ечишдир. Улар материални ўзлаштиришга омил бўлади, лекин талабаларнинг ижодий фаоллигини ўстирмайди.

Реконструктив-вариатив мустақил ишлар нафақат билимларнинг амалий тавсифномасини, балки билимлар тузилмасини қайта ишлаб чиқишни, масала, муаммони ечишда мавжуд билимларни жалб қилишни кўзда тутди.

Эвристик мустақил ишлар маъруза, лаборатория, амалий машғулотлар, семинарларда қўйилган айрим масала, муаммоларни ҳал қилиш билан боғлиқдир. Тадқиқий мустақил ишлар тадқиқот муаммосини кўра олиш мала-қасини, уни мустақил ифодалай олиш, фаразни белгилаб олиш, муаммонинг ҳал йилиниш режасини ишлаб чиқиш, уни ҳал қилишни мўлжаллайди.

Ижодий тадқиқот ишлари. Бундай ишларда вазифа муаммоли вазиятнинг юзага келишини тақозо қиладиган шароит яратишдан иборат бўлади. Талаба ўз фаолиятида тайёр намуналардан озод бўлган ҳолда масаланинг ҳал қилиниш йўллари қидиради, тадқиқ қилади. Бундай ишлар сирасига эксперимент қўиш, жиҳозлар, макетлар ва дастгоҳларни лойиҳалаш билан боғлиқ бўлган вазифалар киради.

Мустақил ишни ташкил қилишнинг иш тартибини белгилаш катта аҳамиятга эга. Мустақил ишларни бажариш учун вақтни семестр давомида кунлар бўйича тақсимлаш, уни ратсионал ташкил қилишнинг муҳим принципи, қондаси ҳисобланади. Гоҳ умуман дарс тайёрламай, гоҳ ҳаддан ташқари шошиб, шиддат билан, айниқса семестр якунига яқин семестр давомида қолдирган, бажармаган ишларни тезда бажаришга ҳаракат қилиши ижобий натижа бериши қийин. Бу талабанинг меҳнати самарадорлигини, қилган ишидан қониқиш ҳиссини пасайтиради. Одатда талабанинг кун тартибини дарс жадвали белгилайди. Лекин кўп нарса талабанинг ўзига ҳам боғлиқ. Масалан: доклад, реферат, назорат иши, семинар дарсига

тайёрланиш ҳар ҳафтада маълум вақт ажратилиб, мунтазам равишда олиб борилмаса, қутилган натижа бермайди.

Назорат саволлари

1. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш.
2. Мустақил таълимнинг турлари.
3. Мустақил ишлар қандай имкон бериши лозим.
4. Аудиторияда амалга ошириладиган мустақил ишлар.
5. Аудиториядан ташқарида бажариладиган мустақил ишлар
6. Педагогикага оид адабиётларда мустақил ишларнинг қандай турлари мавжуд.
7. Намуналар бўйича мустақил ишлар.
8. Реконструктив-вариатив мустақил ишлар.
9. Эвристик мустақил ишлар.
10. Ижодий тадқиқот ишлари.

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
2. Pedagogika. // М.Тохтаходжаеванинг umumiy tahriri ostida. – Т.: O‘zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.
3. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов : рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
4. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
5. Слостенин В.А. Исаев И Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика. В 2-х ч. – М.:ВЛАДОС, 2003. Ч.1

7-Мавзу: Мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси. Битирув малакавий ишларига раҳбарлик қилиш

Режа:

1. Мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси
2. Битирув малакавий ишларини ёзиш методикаси.
3. Битирув малакавий ишларига раҳбарлик қилиш ва битирув малакавий ишини расмийлаштириш тартиби.

Таянч тушунчалар: Курс иши , курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси, битирув малакавий ишлари, битирув малакавий ишлари банкини шакллантириш, талаблар, битирув малакавий ишларига раҳбарлик қилиш, раҳбар хулосаси, тақриз тайёрлаш.

1. Мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси

Курс иши мавзулари ўқув режага асосланган ҳолда фан мазмунига мувофиқ равишда ишлаб чиқилади ва кафедра йиғилишида тасдиқланади. Мавзулар илмий, долзарб ва талабанинг мустақил билим эгаллашига йўналтирилган бўлиши лозим.

Курс ишининг сифати мавзунинг тўғри танланганлигига боғлиқ. Яъни талаба у ёки бу илмий масалага шахсий қизиқиши, уни чуқурроқ англашга бўлган ҳоҳиши билан мавзу танлаши ҳамда ушбу муаммони тадқиқ этиш жараёнида илмий раҳбарига шахсий фикрини билдириши мумкин. Бироқ айни вақтда илмий раҳбар албатта танланган мавзу бўйича илмий адабиётлар ва амалий материалларни танлаш имкониятини ҳам ҳисобга олиши зарур.

Курс иши-талабанинг танлаган соҳасига мос келувчи эгаллаган билим даражаси ҳақида маълумот берувчи, мустақил бажариладиган ва ёзма шаклда ифода этиладиган ижодий, илмий тадқиқот ишидир. Ушбу иш изланувчи-тадқиқотчидан (яъни, талабадан) тадқиқот предметини чуқур ва ижодий ўрганиш, танланган мавзунинг долзарблигини асослаш, кўрилатган

муаммо ҳолатини таҳлил қилиш ҳамда шахсий хулоса ва умумлашмаларни талаб этади.

Курс ишини бажариш талабалар учун энг муҳим бўлган мустақил ишлардан бири ҳисобланади. Уни тайёрлашда мувофиқ келувчи ҳуқуқий интизомни ўрганиш зарур компонентлардан биридир. Курс ишини ёзмасдан ёки ҳимоя ёзмасдан туриб талаба имтиҳонларга киритилмайди ва шунингдек, кейинги курсга ҳам ўтказилмайди.

Курс ишини ёзишдан мақсадталабаларнинг эгаллаган билим, кўникма ва малакаларини чуқурлаштириш, бойитиш ҳамда уларда таҳлил этиш, изланишга доир кўникма ва малакаларни таркиб топтиришга эришишдир.

Курс ишини ёзишда қуйидаги тартибга асосланилади:

1) кафедра мудирининг тақсимоти асосида мавзуни ва илмий раҳбарни аниқлаш;

2) илмий раҳбар билан учрашиш ва мавзу юзасидан маслаҳат олиш;

3) илмий раҳбар кўрсатмасига асосан адабиётларни ўрганиб чиқиш ва таҳлил этиш;

4) ўрганилган адабиётлар асосида курс иши режасини тузиш ва илмий раҳбар тасдиғидан ўтказиш;

5) режанинг кириш қисмида мавзунинг долзарблиги, ўрганилиш даражаси, объекти, предмети, мақсад ва вазифалари, амалий аҳамияти, ишнинг тузилиши кўрсатиб берилади;

режа масалалари кетма-кетликда баён этилади ва ҳар бир масаладан сўнг қисқа хулоса берилади;

7) режа масалаларини баён этаётганда адабиётлардан фойдаланишда белгиланган тартибда сноска келтирилади;

8) режадаги барча масалалар баён этиб бўлингач, умумий хулоса қилинади;

9) агар илова қилинадиган иллюстрациялар мавжуд бўлса, хулосадан сўнг берилади;

10) курс ишининг умумий ҳажми 30 бетни ташкил этиши керак (компьютерда ёзилган ҳолатда);

11) курс ишининг адабиётлар рўйхати белгиланган тартибда расмийлаштирилиши шарт;

12) курс иши тўлиқ тугатилгандан сўнг, курс иши топширувчи ва илмий раҳбар титул варағига имзоларни қўйиб, кафедрага тақдим этишади;

13) курс иши ҳимояси белгиланган тартибда ўтказилади ва ҳимоя ўтказилишидан бир ҳафта олдин эълон қилинади;

14) курс иши ёзилаётган ўқув фанидан ЯН олингунига қадар топширилиши керак.

Курс иши ёзишда талаба асосан қиёсий таҳлил қилиш йўлларини, муаммолар устида ишлашда бир нечта адабиётлардан фойдаланиш ва якуний хулосалар чиқаришни ўрганишда ёрдам беради.

Талабаларга курс иши беришдан асосий мақсад қуйидагилардир:

- муаммоли мавзу ечимини топишда адабиётлар ва статистик маълумотлар устида ишлашни ўргатади;

- муаммолар устида ҳар хил тадқиқотлар олиб боришни ва уларни таҳлил қилишни;

- муаммолар ечимини топишда илмий хулосалар ва натижаларни чиқаришда катта ёрдам беради.

Курс ишини ташкиллаштириш

1. Ишнинг мавзусини танлаш

Талаба мавзуни танлашда қуйидагиларни назардан четда қолдирмаслиги лозим:

- фаннинг мақсад вазифасидан келиб чиққан ҳолда халқаро туризм соҳасида долзарб бўлган муаммоларни;

- туризм соҳасидаги муаммолар устида мутахассислар ва илмий раҳбар билан маслаҳатлашиб олиш;

- олдига қўйган мақсаддан келиб чиқиб, мутахассилардан керакли маълумотлар базасини яратишдир.

2. Ишнинг режасини тузиш ва бажариладиган ишларни назорат қилиш

Талаба курс ишининг режасини тузишда илмий раҳбар билан маслаҳатлашган ҳолда амалга ошириши керак. Ишнинг режаси тузилгандан сўнг талаба кафедра мудирининг ўзининг ёрдамчисидан тасдиқлаштириб олиши лозим.

Талаба иш режасини тасдиқлаштириб олгандан сўнг режага қатъий амал қилган ҳолда ишни бажариши лозим. Ҳар бир вазифани босқичма-босқич қатъий режа бўйича илмий раҳбар назоратида амалга ошириши керак. Биринчи босқич вазифалари бажарилмасдан кейингисига ўтиб бўлмайди. Бир босқич амалга оширилмай қолса ишдан самарали натижа кутиб бўлмайди.

3. Курс ишида амалга оширилиши керак бўлган ишлар

3.1. Кафедранинг асосий вазифалари

Кафедра томонидан курс ишининг ёзишда қуйидаги ишлар амалга оширилиши керак.

- курс иши мавзуларини тасдиқлаш ва қайта кўриб чиқиш;
- талаба мавзунинг танлашида унга керакли кўрсатмалар ва амалий ёрдам бериш;
- талабага илмий раҳбарларни тайинлаш ва бириктириш;
- талабанинг ишининг тайёрлаши учун ражани тасдиқлаб бериш ва унинг вазифасини бажаришининг назорат қилиш;
- талаба томонидан бажарилган ишнинг сифатига тақриз беришдан иборат булади.

3.2. Илмий раҳбарнинг вазифалари

Талабанинг илмий раҳбари ишга раҳбарлик қилишда қуйидаги вазифаларни бажариши керак.

- талаба ишни бажариши учун вазифани тасдиқлаб бериш;

- ишнинг режасини тузишда талабага ёрдам бериши ва адабиётларни тавсия этиши;
- талабанинг режасини тасдиклаши, режа бўйича мунтазам равишда ишни текшириши, маслаҳатлар ва кўрсатмалар бериши;
- талаба ишни бажаришида ташкилий ва услубий йўналишлар бериб бориши;

3.3. Талабанинг вазифалари

- Талаба курс ишни бажариш жараёнида қуйидагиларни бажариши лозим:
 - ишнинг мавзусини кафедранинг талабларидан келиб чиққан ҳолда танлаш;
 - илмий раҳбарнинг тузиб берган режаси асосида берилган топшириқларни ўз вақтида бажариши;
 - ўрнатилган тартиб бўйича курс ишнинг ҳисоботини ўз вақтида кафедрага тақдим этиши керак.

3.4. Талабаларнинг билим даражасини текшириб кўриш

Талабанинг курс ишини бажаришга тайёргарлигини текшириб кўриш учун қуйидаги саволлар берилиши мақсадга мувофиқдир:

4. Адабиётлар билан ишлаш

4.1. Адабиётларни танлаш

Фанга таълуқли бўлган барча турдаги адабиётларни ва манбаларни кўриб чиқиш лозим.

- махсус;
- илмий;
- илмий-оммобоп;
- маълумотномалар, шу сингари статистик;
- умумий.

4.2. Адабиётларни ўрганиш ва асосий маълумотларни йиғиш

Адабиётларни ўрганишдан олдин яна бир бор мавзуни тўғри танланганлигига ишонч ҳосил қилиш лозим. Талаба адабиётларни курс иши

мавзусини тўғри танлаши керак. Илмий раҳбарнинг вазифаси талаба танлаган манбаларни қайта кўриб асосийларини қолдиришдир.

Манбаларни тўплашда талаба унинг чоп этилган йилига ҳам алоҳида эътибор бериши лозим. Эски манбалардан олинган маълумотлар бугунги кундаги долзарб ҳисобланган муаммоларни ечишда унчалик аҳамиятли бўлмай қолади.

Талаба бир нечта манбаларни қиёсий таҳлил қилган ҳолда ўзига энг маъқул деб топган маълумотларни олгандагина олиб борган тадқиқоти самара беради.

5.Курс ишини баҳолаш мезонлари

Курс ишини асосий баҳолаш мезонлари қуйидагилардан иборат:

- мавзунинг долзарблиги ва янгилиги, уни ишлаб чиқишнинг мураккаблиги;
- кўрилаётган масала бўйича маҳаллий ҳамда хорижий манба ва махсус адабиётлардан тўла фойланилганлиги;
- тадқиқот объекти бўйича далилий маълумотларни тўлиқ ва сифатли тўпланганлиги;
- қўйилган масалани ҳал қилишда метод ва воситалардан фойдаланишнинг тасдиқланганлиги;
- олинган натижаларни таҳлил қилиб, шарҳлай олинганлиги;
- хулоса, таклиф, тавсияларнинг илмий, услубий ва амалий аҳамияти ҳамда уларни исботланганлик даражаси ва реал тадбиқ этиш имкониятлари;
- материални аниқ ва тўғри, хатосиз баён этилганлиги, ишни сифатли расмийлаштирилганлиги, мазкур «Методик кулланма» талаблари ҳисобга олинганлиги;
- курс ишининг назарий ва амалий масалалар бўйича мунозара юрита олинганлиги, кафедра томонидан тузилган комиссия аъзоларининг саволлари ва тақризчилар камчиликларига берилган жавобларнинг тўғри ва чуқур ифодаланганлиги.

Иш сессия бошланишига 10 кун колганда топширилади ва ҳимоя

2. Битирув малакавий ишларини ёзиш методикаси. Раҳбарлик қилиш

Битирув малакавий иши-таълимнинг якуний босқичида олий таълим муассасаси раҳбари томонидан тайинланган илмий раҳбарнинг топшириғи ва кўрсатмаси асосида талаба томонидан мустақил бажариладиган илмий-назарий ва методик лойиҳадир.

Битирув малакавий иши ҳимояси бакалаврият йўналиши талабасининг якуний давлат аттестацияси синови кўринишларидан биридир. Шунингдек, битирув малакавий иши талабанинг ўз ихтисослиги бўйича эгаллаган назарий ҳамда амалий кўникма ва малакалари кўлами ва даражасини, битирувчининг савияси ва салоҳиятини белгиловчи, мустақил илмий, ижодий тадқиқот ишидир.

Битирув малакавий ишини бажариш жараёни қуйидаги кетма-кетликда амалга оширилади:

Тайёргарлик босқичи:

- танланган мавзу бўйича битирув малакавий ишни бажариш учун рухсат олиш (мавзунинг тасдиқлаш);
- малакавий ишни бажариш бўйича топшириқларни ишлаб чиқиш.
- мавзу танлаш;

Битирув малакавий иши мавзуси қуйидаги талабларга жавоб бериши керак:

- мавзунинг талаба таълим йўналиши, ихтисослигига мослиги;
- долзарб педагогик муаммога бағишланганлиги;
- фаннинг амалдаги ҳолати ва уни ривожлантириш истиқболларига мослиги;
- истеъмолчиларда қизиқиш уйғотиши ва амалий аҳамиятга эга бўлиши.

Битирув малакавий иши мавзусини танлашда қуйидагиларни ҳисобга олиш мақсадга мувофиқдир:

- тадқиқ этилаётган муаммонинг адабиётларда ёритилиши ва ишланганлик даражаси;
- олий таълимда таълим олиш даврида талабанинг курс ишлари ҳамда бошқа илмий ишларни бажариш борасида эгаллаган кўникмалари;
- битирув ишини бажариш учун зарур бўлган маълумотларни топиш имконияти;
- истеъмолчи ташкилотнинг битирув малакавий иши материалларига қизиқиши ва эҳтиёжи;
- талабанинг имкониятлари ва назарий-амалий тайёргарлик даражаси.

Битирув малакавий иши таркибига қуйидагилар киради:

- Титул варағи
- Мундарижа
- Кириш
- а) танланган мавзунинг долзарблиги;
- б) ишнинг мақсад ва вазифалари;
- в) ишнинг объекти ва предмети;
- г) методологик асоси ва тадқиқот методлари;
- д) ҳимояга олиб чиқилаётган ҳолатлар;
- е) ишнинг амалий аҳамияти;
- ж) ишнинг тузилиши.
- Асосий қисм.
- Хулоса.
- Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.
- Иловалар.

Назорат саволлари

1. Мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси.
2. Битирув малакавий ишларини ёзиш методикаси.
3. Битирув малакавий ишларига раҳбарлик қилиш ва битирув малакавий ишини расмийлаштириш тартиби.
4. Курс ишини ташкиллаштириш
5. Ишнинг режасини тузиш ва бажариладиган ишларни назорат қилиш.
6. Курс ишида амалга оширилиши керак бўлган ишлар.
7. Илмий раҳбарнинг вазифалари.
8. Талабаларнинг билим даражасини текшириб кўриш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. ОЛИЙ ТАЪЛИМ. Меъёрий-ҳуқуқий ва услубий ҳужжатлар тўплами. –Т.: “Истиклол” нашриёти бош таҳририяти. 2004. -512 б.
2. АбузаловаМ., Тоирова Г. Малакавий битирув иши ёзиш учун методик кўрсатма ва тавсиялар (филология факултети талабалари ва методистлари учун мўлжалланган). – Т.: “Фан” нашриёти, 2007, - 28 б.
- 3.Кадирова Р.М Битирув малакавий ишини ёзиш методикаси . Ўқув кўлланма.Т.: 2001 -112.б

8-мавзу: Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси

Режа:

1. Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказишда мактабгача педагогика туркум фанининг имкониятлари.
2. Ўқув амалиётни ташкил этиш ва ўтказишни жадаллаштириш техноло-гияси.
3. Малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси.

Таянч тушунчалар: Ўқув амалиёти, малакавий педагогик амалиёт, ташкил этиш ва ўтказиш, жадаллаштириш технологияси

1. Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказишда мактабгача педагогика фанининг имкониятлари

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 1998 йил 30 октябр 305-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасалари талабаларининг малакавий амалиёт ҳақида”ги Низом ва Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2008 йил 24 июлдаги 191-сонли буйруғи асосида олий таълим муассасаларида таълим йўналиш-лари бўйича давлат таълим стандартлари ва намунавий ўқув режаларига мувофиқ ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этилади ва ўтказилади.

Низомга кўра ўқув амалиёти 1-3 курсларда, малакавий педагогик амалиёт 4-курсда ўтказилади.

1-3 курс талабаларининг ўқув амалиёти.

Ўқув амалиёт асосий вазифаси талабанинг барча руҳий ва шахсий сифатларини ривожлантиришга қаратилган турли хил топшириқларни тайёрлашдан иборат.

Қуйи курсларда педагогик амалиётни ташкил қилишда талабаларнинг индивидуал хусусиятларини, уларнинг тайёргарлик даражасини ҳисобга олиш зарур.

Талабаларнинг педагогик амалиёти мактабгача таълим муассасалари, олий таълим муассасаси тегишли кафедраларида ўтказилади.

4-курс талабаларининг малакавий педагогик амалиёти.

Бакалавр йўналишлари бўйича педагогик мутахассислар тайёрлашнинг мухим қисми бўлган малакавий педагогик амалиёт таълим-тарбия жараёнига замонавий педагогик ва ахборот технологияларини муваффақиятли қўллаётган, бу борада етарли даражада иш тажрибаларига эга бўлган, ўқув-моддий таъминоти бугунги кун талабларига жавоб берадиган мактабга таълим муассасаларида ўтказилади.

Педагогик олий ўқув юртлири талабаларининг малакавий педагогик амалиёти олий ўқув юртида олиб бориладиган таълим-тарбия жараёнининг изчил давоми саналиб, бакалаврият йўналишлари бўйича олинган назарий билимларни мустаҳкамлаш ва мазкур билим, кўникма ва малакаларни бевосита таълим-тарбия жараёнига қўллаш имконини беради.

Малакавий педагогик амалиёт бакалавр йўналишлари давлат таълим стандартлари (ДТС)да кўзда тутилган шаклларда ташкил қилинади.

Педагогик амалиёт олий ўқув юртида малакали мутахассислар тайёрлаш нуқтаи назаридан ўқув жараёнининг ажралмас қисми ҳисобланади. Малакавий педагогик амалиёт талабага олий ўқув юртида олган назарий ва амалий билимларини амалиётда синаб кўриш, педагогик фаолиятни эгаллашда дастлабки малака ва кўникмаларни ўзлаштириш, ўқувчилар билан ишлаш тажрибасини эгаллашга хизмат қилади. Педагогик амалиётнинг **мақсад**таълим йўналишлари бўйича талабанинг педагогик-психологик фанлардан, методика ва ихтисослик фанларидан эгаллаган илмий-назарий билимларини ва амалий кўникмаларини педагогик фаолиятида ижодий қўллаш билишга ўргатиш.

Педагогик амалиётга назарий ва амалий таълимга оид *ўқув режани тўлиқ бажарган талаба юборилади.*

Республикамизда педагог-кадрларни тайёрлаш ва педагогик таълим жараёнини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш масаласи жамиятни модернизациялаш ва янада, ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида белгилаб олинган. Айниқса, педагогика олий таълим

муассасаларида тайёрланаётган педагог-кадрларни юқори касбий билим, кўникма ва малакалар билан қуроллантириш, уларнинг замонавий ахборий ва технологик компетентлигини оширишга катта эътибор қаратилмоқда. Мазкур масаланинг муваффақиятли ечими эса, назария ва амалиётнинг уйғунлигини, эгалланган назарий билимларни амалий кўникма ва малакаларга айлантиришни талаб этади. Ана шу сабабли педагогика олий таълим муассасаларида педагогик амалиётни ҳар жиҳатдан юқори даражада ташкил этиш ва ўтказиш ўта муҳимдир.

Бакалавр йўналишлари бўйича педагогик мутахассислар тайёрлашнинг муҳим қисми бўлган педагогик амалиёт таълим-тарбия жараёнига замонавий педагогик ва ахборот технологияларини муваффақиятли қўлланаётган, бу борада етарли даражада иш тажрибаларига эга бўлган, ўқув-моддий таъминоти бугунги кун талабларига жавоб берадиган узлуксиз таълим тизимининг мактабгача, таълими муассасаларида ўтказилади.

Бўлажак тарбиячиларнинг назарий билимлари педагогик амалиётнинг турли шакллари аналга ошириш жараёнида мустаҳкамланади. Ана шусабабли педагогик амалиётни ташкил этишда билим ва тажрибанинг уйғунлигига таяниш муҳим аҳамиятга эга. Мактабгача педагогика ва методика фанларини муваффақиятли ўзлаштирган талабалар реал таълим шароитида болаларни манавий-ахлоқий тарбиялашда тарбиячи сифатида ижтимоий-педагогик ишни аналга оширишга киришадилар. Яъни амалиёт даврида, ўқув машғулотининг тарбиявий мақсадини белгилаш, тарбиявий ишни ташкил этиш, тарбиявий тадбирларни ўтказиш ўзларида амалий кўникма ва малакаларни ҳосил қиладилар.

Педагогик амалиёт жараёнида қуйидаги вазифалар ҳал қилинади:

- талабаларда тарбиявий ишга онгли, масъулиятли муносабатни шакллантириш, тарбиявий ишни ташкил этиш маҳоратини таркиб топтириш;
- тарбиячининг касбий аҳамиятли сифатларини ўзлаштиришни таъминлаш;

- муайян педагогик вазифаларни амалга ошириш орқали педагогик-психологик билимларни амалий фаолият жараёнида мустаҳкамлаш ва бойитиш;

- тарбиявий ишни ташкил этишга доир кўникма ва малакаларни ривожлантириш;

- тарбиявийишга ижодий-изланишли ёндашиш, тарбиявий ишни илмий ташкил этиш малакасини ҳосил қилиш;

- мактабгача таълими муассасаларидаги тарбиявий ишларни ташкил этишга доир илғор тажрибалар билан танишиш;

- мактабгача ёшдаги болаларнинг индивидуалва ёш хусусиятларини ўрганиш мақсадида амалиётчи талабаларнинг болалар билан мулоқати ва ўзаро ҳамкорлигини ташкил қилиш;

Талаба педагогик амалиёт даврида қуйидаги педагогик кўникма ва малакаларни эгаллаши зарур:

- мактабгача ёшдаги болаларнинг жамоасининг ижтимоий-психологик ва ёш хусусиятларини ҳамда маънавий-ахлоқий, фуқаролик тарбиясининг умумий мақсадларидан келиб чиққан ҳолда аниқ тарбиявий вазифаларни белгилай олиши:

- тарбия жараёнини тўғри лойиҳалаштириш ва режалаштириш мақсадида болалар жамоаси ва бола шахсини ўрганиш;

- тарбиявий тадбирлар сценарийсини ишлаб чиқиш, тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш;

- таълим муассасасининг оила ва маҳалла билан ҳамкорлигини ташкил этиш.

2. Ўқув амалиётни ташкил этиш ва ўтказишни жадаллаштириш

технологияси.

Ўқув амалиёти олий таълим дастурининг ажралмас бир қисми, ОТМ кўйи курсларида ўтказиладиган ўқув жараёни шаклларининг биридир. У бўлажак мутахассисни амалий тайёрлашда ва назарий олган билимларини мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эга.

Ўқув амалиёти унинг мақсад ва вазифаларини аниқ кўрсатиб берган ўқув дастури асосида ОТМ томонидан ташкил этилади. Амалиёт ОТМ ва амалиёт ўтказиладиган ташкилот ўртасидаги шартнома асосида амалга оширилади.

Ўқув амалиётини ўтказиш тартиби ОТМ кафедраси томонидан ДТС талабларига мувофиқ ишлаб чиқилади.

Ўқув амалиёт даврида талаба ижтимоий-сиёсий, педагогика, руҳшунослик ва махсус методикалар юзасидан ўзлаштирган билимларига мувофиқ, мактабгача таълим муассасаларида таълим-тарбиявий, ўқув ишлари билан боғлиқ фаолиятида иштирок этиши туфайли, педагогик кўникма ва малакаларни эгаллаб боради, айти вақтда ўзининг педагогик фаолиятига бўлган қизиқиши ва қай даражада лойиқлигини, қобилиятини синовдан ўтказди.

Ўқув амалиёт даврида бўлажак тарбиячи мактабгача таълим муассасаларида таълим тарбиявий ишларни режалаштириш ва ўтказиш, мактабгача ёшдаги болалар ва уларнинг ота-оналари билан бола тарбияси муаммоли масалаларни ҳал этиш;

- мактабгача таълим муассасасиинини ҳар томонлама ўрганиш ва таҳлил қилиш;
- турли мазмундаги методик иш шакллариини кузатиш, ўрганиш, таҳлил қилиш;
- болаларнинг мустақил фаолиятларини ташкил эта олиш малакалари шаклланади.

Ўқув амалиётининг йўналиши ва мазмуни ўқув режасига мувофиқ мураккаблашиб, такомиллашиб боради.

Мактабгача таълим муассасаларида ўтказиладиган ўқув амалиёти – бу таълим-тарбиявий жараёнларни ва бошқа фаолият турларини мустақил ташкил эта олиш, болалар ва ота-оналар билан ишлай олиш малакалари билан боғлиқ бўлган назарий ва амалий масалалар, педагогика билимларини

чуқурлаштиришга ва педагогик қобилиятларини янада такомиллаштириш масалалари ҳал этилади.

Ўқув амалиёт давомида ҳар бир талаба ўзи танлаган касбига муносабати, педагогик фаолиятга қизиқиш, шу соҳадаги тайёргарлик даражаси шаклланади.

Ўқув амалиёт – илғор иш тажрибаларини ўрганиш маскани, маҳорат мактаби ҳисобланади

Ўқув амалиётининг **мақсади** – дастлабки касбий тажрибаларни эгаллаш.

Мақсадни амалга ошириш учун кўйидаги **вазифалар** белгилаб қўйилган:

- мактабгача таълим муассасасининг фаолияти, унинг тузилиши, бошқариш тизим ва ташкилий-ҳуқуқий шакллари билан умумий танишиш;

- мактабгача таълим муассасасининг функцияларини ўрганиш;

- мактабгача таълим муассасасининг бошқаришга доир меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни, унинг фаолиятини тартибга солиб турадиган қонуний актларни ўргантш;

- танлаган мутахасислиги ва унинг ўзига хос жиҳатлари билан амалий танишув;

- курс ишини ёзишга материаллар тўплаш.

Ўқув амалиёти талабаларнинг бўлажак мутахасислиги билан танишишини ва тадқиқотчилик фаолиятининг дастлабки кўникмаларини олишини амалга оширади.

Ўқув амалиётининг турлари:

1. **Танишув амалиёти.** Бу бўлажак мутахасислиги билан боғлиқ мактабгача таълим муассасасаларига турли экскурсиялар уюштириш.

2. **Методик амалиёт.** Бунга маъруза ва суҳбатлар кириши мумкин.

3. **Дастлабки касбий малакаларни эгаллаш амалиёти** – мактабгача таълим муассасасида ўқув амалиёти.

Ҳар қандай ўқув амалиётини ўтаб бўлгандан кейин талаба натижларига қараб аттестациядан ўтиши керак. Талаба амалиёт кундалигини ва ҳисоботни ДТС талаблари асосида расмийлаштириб топшириши шарт.

3. Малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси.

Педагогик амалиёт уч босқични ўз ичига олади:

1. Тайёрловбосқичи-амалиётнинг мақсад ва вазифалари, мазмуни ҳамда уни ташкил қилишга бағишланган амалиёт олди конференцияси. Конференцияда талабалар педагогик амалиёт жараёнида мактабгача педагогика бўйича амалга ошириш зарур ишлар, тарбиявий иш режасини тузиш, тарбиявий тадбир ишланмаларини яратиш, болалар жамоасига педагогик-психологиктавсифнома ёзиш бўйича методик маслаҳатларолишади.

2. Асосий босқич. Талабанинг педагогик амалиётдаги фаолияти бевосита таълим-тарбияишларда иштирок этишни тақозо этади. Педагогик амалиёт даврида олинган шахсий тажрибадан фойдаланилган ҳолда курсишларини, малакавий битирув ишларини ёзиш учун материаллар тўплайди ҳамда тажриба-синовишларини ўтказилади.

3. Якунийбосқич. Педагогик амалиёт тугаши билан якуний конференция ўтказилади. Унда педагогика бўйича масъул профессор-ўқитувчилар талабаларнинг назарий ва амалий тайёргарлигини баҳолашади.

Педагогик амалиёт жараёнида талаба томонидан бажариладиган топшириқларининг умумий рўйхати:

1. Маънавий-маърифий ишлар режасини тузиш.
2. Ўзига бириктирилган гуруҳ билан ишлаш.
3. Маънавий-маърифий тадбирларни ташкил этиш.
4. Ота-оналар билан ишлаш.

Педагогика олий таълим муассасаларида ташкил этилаётган малакавий педагогик амалиёт таҳлили, малакавий педагогик амалиётни ташкил этишга

доир мавжуд ахборий-методик таъминот мазкур йўналишда ҳал этилиши лозим бўлган қуйидаги жиддий муаммолар мавжудлигини кўрсатди:

1) замонавий талабларга жавоб бера оладиган малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш концептуал моделининг мавжуд эмаслиги. Педагогик амалиётни ташкил этишнинг концептуал асосларини аниқ белгилаб олмаслик, уни ўтказишда юзаки ёндашув, мазкур масаланинг ташкилий-технологик жиҳатларига тўлиқ эътибор қаратмаслик кайфиятини юзага келтиради;

2) таълим-тарбия жараёнини технологиялаштиришга катта аҳамият қаратилаётган бир пайтда, педагогик таълимни ташкил этишнинг муҳим шаклларида бири саналган малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси ишлаб чиқилмаган. Мазкур муаммо педагогик амалиётни ташкил этишга доир услубий қўлланма ва кўрсатмаларни яратиш йўли билан ҳал қилиниб келмоқда. Малакавий педагогик амалиётни ташкил этишга доир бундай услубий кўрсатма ва қўлланмаларнинг ҳеч бирида технологик жиҳатлар тўлиқ ўз аксини топмаган;

3) малакавий педагогик амалиёт ўқув жараёнидан ажратилган ҳолда амалга оширилганлиги боис, уни модулли таълим асосида ташкил этиш мақсадга мувофиқдир. Чунки ўн бир ҳафта давомида ўтказиладиган малакавий педагогик амалиётни блок-модулли таълим асосида ташкил этиш методист-ўқитувчи ва талабаларни методик жиҳатдан таъминлаш муаммосини мувафаққиятли ҳал этади;

4) педагогик амалиётни турли таълим муассасаларида ўтказилиши уларни масофавий бошқаришни тақозо этади. Чунки педагогик амалиётнинг доимий назорат қилиб борилмаслиги, мавжуд муаммоларни ҳал этиш юзасидан қўллаб-қувватловчи чора-тадбирларнинг ўз вақтида амалга оширилмаслиги айрим салбий ҳолатларни юзага келтирмоқда. Модулли таълим технологияси асосида педагогик амалиётни масофавий бошқариш механизмининг ишлаб чиқилиши мазкур муаммони мувафаққиятли ҳал этишга хизмат қилади.

Назорат саволлари

1. Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказишда мактабгача педагогика туркум фанининг имкониятлари.
2. Ўқув амалиётни ташкил этиш ва ўтказишни жадаллаштириш технологияси.
3. Малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси.
4. Педагогик амалиёт жараёнида қандай вазифалар ҳал қилинади.
5. Талаба педагогик амалиёт даврида қандай педагогик кўникма ва малакаларни эгаллаши зарур.
6. Маънавий-маърифий ишлар режасини тузиш.
7. Ўзига бириктирилган гуруҳ билан ишлаш.
8. Маънавий-маърифий тадбирларни ташкил этиш.
9. Ота-оналар билан ишлаш.

АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилиш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.
6. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.
7. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
8. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов : рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
9. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
10. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ. Методик қўлланма. 2006.
11. Pedagogika. // М.Тохтаходжаеванинг umumiy tahriri ostida. – Т.: O‘zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.

12. Слостенин В.А. Исаев И Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика. В 2-х ч. – М.:ВЛАДОС, 2003. Ч.1
13. Н.Каюмова. Мактабгача педагогика.Т.:ТДПУ, 2013Ўқув қўлланма
14. Н.Н.Джамилова ва О.Хасанбоева Педагогика фанини ўқитиш методикаси -Т.: “Ўзбекистон”. 2008 й. Методик қўлланма
15. Сайидахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. –Тошкент: Олий педагогика институти, 2003.
16. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Тошкент: Фан, 2006.
17. Толипов Ў.Қ., Усмонбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. – Тошкент: “Фан”, 2005.
18. Хасанбоева О.У. ва бошқ. Мактабгача таълим педагогикаси Т.: Илм- зиё. 2012. Ўқув қўлланма.

Электрон таълим ресурслари:

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.edu.uz
4. [www. Ziyonet.uz](http://www.Ziyonet.uz)
5. www.ziyo.edu.uz
6. www.gov.uz
7. www.ziyonet.uz
8. www.istedod.uz
9. www.cer.uz
10. [tdpu-INTRANET.Ped](#)